

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

לקוויות למידה במערכת החינוך בישראל

ד' באלול תשע"ח

15 באוגוסט 2018

כתיבה: עדו אבגר

אישור: אורלי אלמגור לוטן, ראש צוות

גרסה לפני עריכה לשונית

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240 / 1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

תוכן עניינים

2	תמצית
5	1. מבוא
7	2. איתור תלמידים עם לקויות למידה ואבחונם
8	2.1. איתור קשיי למידה והערכת התפקוד הלימודי
8	2.2. אבחון לקויות למידה
9	2.3. ביצוע אבחוני לקויות למידה
10	2.3.1. אבחונים מוכרים במערכת החינוך
11	2.4. מקורות למימון אבחונים
11	2.4.1. אבחונים במימון משרד החינוך
13	2.4.2. מקורות נוספים למימון אבחונים
14	2.4.3. הצעות להגדלת היקף המימון המדינתי לאבחונים
15	3. התאמות בדרכי היבחנות לנבחנים עם לקויות למידה
16	3.1. נתוני התאמות לקראת בחינות הבגרות
–	4. התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב –
21	”מלקויות ללמידה”
–	נספח: רשימת הרשויות המקומיות המשתתפות בתוכנית ”מלקויות ללמידה”, תשע”ח–
25	תשע”ט

מסמך זה נכתב לבקשת חבר הכנסת מסעוד גנאים ועניינו לקויות למידה במערכת החינוך בישראל. המסמך מביא את ההגדרות המקובלות ללקויות למידה במערכת החינוך בישראל, סוקר את תהליך האיתור של לקויות למידה אצל תלמידים ואבחון, ומתאר את ההתאמות בדרכי ההיבחנות שתלמידים עם לקויות למידה מקבלים. היות ולמשרד החינוך אין נתונים על כלל התלמידים שאובחנו כבעלי לקות למידה או נתונים אודות היקף האבחונים הנערכים בפועל, המסמך מביא נתונים על מקבלי ההתאמות בשנים האחרונות בפילוח לפי מגזר ומצב חברתי-כלכלי. בסיום המסמך מובאת התייחסות לתוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה – "מלקויות למידה", תוכנית שהחלה להיות מיושמת כפיילוט בשנת תשע"ח (2017/18), ואם תיושם בתוך מספר שנים בכל חטיבות הביניים כמתוכנן, צפויה לשנות את אופן ההתמודדות של מערכת החינוך עם לקויות למידה. יצוין, כי למרות שלא אחת לקויות למידה מאותרות בתלמידים להם יש גם הפרעות קשב וריכוז,¹ המסמך הנוכחי לא עוסק באבחון הפרעות קשב וריכוז והטיפול בהם.

מהמסמך עולה כי קיימים פערים ניכרים בשיעור מקבלי ההתאמות בדרכי ההיבחנות בין תלמידים מרקע מגזרי וחברתי-כלכלי שונה. לצד זאת עולה, כי בכל קבוצות התלמידים שיעור מקבלי ההתאמות גבוה במידה ניכרת מהשיעור עליו מצביעה הספרות. על רקע זה, משרד החינוך החל לאחרונה ביישום הדרגתי של רפורמה מערכתית שמבקשת להעביר את הדגש בטיפול בתלמידים עם לקויות למידה מהתאמות בדרכי היבחנות להתאמות בדרכי הוראה ולמידה.

תמצית

במסמך נידונות, בין השאר, הנקודות האלה:

- לקות למידה היא הפרעה נירו-התפתחותית מתמשכת אשר משפיעה על יכולת המוח לתפקד ביעילות ובדייקנות בפעילויות קוגניטיביות. על פי הספרות המחקרית, ל-5%-15% מהאוכלוסייה לקויות למידה בדרגות חומרה שונות.
- גורמים שונים מתריעים מזה זמן שמערכת החינוך, כמו גם הציבור, שמים משקל רב מדי על **מתן התאמות בדרכי היבחנות ואבחונים הנעשים לצורך קבלת התאמות אלו**. כפועל יוצא, תלמידים רבים עוברים אבחונים לאיתור לקויות למידה למרות שהם אינם לקויי למידה, ושלפחות לחלק מהנבחנים בבחינות הבגרות נקבעות התאמות בדרכי ההיבחנות שלא לצורך.
- בכל הקשור ללקויות למידה, מערכת החינוך מצויה כיום בשלב ביניים, בו היא למעשה פועלת במקביל על סמך של שתי הגדרות שונות של לקות למידה: הראשונה, המופיעה בחוזר המנכ"ל המגדיר את הנהלים התקפים לגבי איתור לקויות למידה והטיפול בהן בבתי הספר העל יסודיים, **מדגישה את הפער בין הישגיו הלימודיים של התלמיד לבין ההישגים המצופים ממנו על פי מאפייניו**. ההגדרה השנייה, הנכללת בתוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב – "מלקויות למידה", שהחלה להיות מיושמת כפיילוט ומתוכננת להקיף את כל חטיבות הביניים בתוך מספר שנים, אינה מסתפקת בקיום פער בהישגים **ומדגישה את החובה להתערבות לימודית ממוקדת ומתמשכת בקשיים שמגלה התלמיד כתנאי להגדרת ההפרעה בלמידה**.
- על פי נהלי משרד החינוך, איתור תלמידים לגביהם יש חשש כי יש להם לקות למידה מתבצע בבית הספר על ידי הצוות החינוכי, והוא אמור לכלול הערכת תפקוד לימודי המשולבת עם יישום

¹ הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה (ועדת מרגלית השנייה), דוח הוועדה, 1 באוגוסט 2014, עמ' 7.

התערבויות חינוכיות. אם למרות זאת ההערכה היא כי לתלמיד לקויות למידה שפוגמות בביצועיו, התלמיד מופנה לאבחון על ידי איש מקצוע ייעודי.

- מטרת אבחון לקויות הלמידה היא להסביר את קשיי הלמידה של התלמיד ולהצביע על קשר סיבתית בין אפיוני הלקות לבין מנגנונים קוגניטיביים העומדים בבסיסן של מיומנויות הלמידה הבסיסיות. האבחון עשוי להתמקד בכך כישורי הלמידה (אבחון דידקטי), בפן הקוגניטיבי-רגשי-התנהגותי (אבחון פסיכולוגי), או בשילוב שלהם (אבחון פסיכו-דידקטי). על פי משרד החינוך, **אבחון דידקטי מבוצע על ידי מאבחן דידקטי או מאבחן לקויות למידה, אך אין למשרד הגדרה פורמלית של מאבחן או הליך הכרה במאבחנים**. אבחון פסיכולוגי מבוצע על ידי פסיכולוג מומחה. על האבחונים לעמוד בסטנדרטים המקצועיים המפורטים בהנחיות למאבחנים המפורסמות על ידי המשרד.

- בבתי ספר בכל שכבות הגיל בהם ניתן שירות פסיכולוגי שוטף (רמת שירות א'), מבצע הפסיכולוג החינוכי 5–10 אבחונים בשנה בכל בית ספר כחלק מעבודתו השוטפת; אין בידי משרד החינוך מידע על מספר בתי הספר להם נקבעה רמת שירות זו, ולכן גם אין בידיו מידע על מספר האבחונים הנערכים בדרך זו. נוסף על כך, במרכזי השירות הפסיכולוגי חינוכי (שפ"ח), הפועלים ברשויות המקומיות, מתבצעים אבחונים לתלמידי בתי הספר העל-יסודיים ממשפחות מעוטות יכולת במימון משרד החינוך, אבחונים במימון הרשות המקומית ואבחונים במימון הורי התלמידים. אין בידי משרד נתונים על אבחונים שנעשו במרכזי השפ"ח מלבד האבחונים שנעשו במימון – כ-1,000 אבחונים לתלמידי בתי הספר העל-יסודיים בחינוך הערבי, וכ-1,000 אבחונים לתלמידי החינוך העל-יסודי ממשפחות מעוטות יכולת, שנערכו בכל אחת מהשנים האחרונות, בעלות כוללת של כ-4 מיליון ש"ח בשנה. נוסף על כך, כיום פועלים גם מכוני אבחון של הרשויות המקומיות ומכוני פרטיים, אך אין בידינו נתונים על היקף האבחונים המתבצעים בהם. אבחונים רבים, בין אם הם מתבצעים בשפ"חים ובין אם על ידי גורמים פרטיים, ממומנים על ידי הורי התלמידים, אך אין בידינו מידע על היקפם.

- תלמידים עם לקויות למידה עשויים לקבל **אישור להתאמות בדרכי היבחנות**. ההתאמות מאפשרות הסרת מאפיינים שאינם רלוונטיים להערכת הידע של התלמידים, אך בשל לקות הלמידה הם מהווים מכשול בביטוי הידע. ההתאמות עשויות לשנות את אופן הצגת הבחינה, את אופן מתן התשובות עליה, את משך הבחינה או את מהותה. ההתאמות מחולקות לשלוש רמות על פי היקף השינויים במתכונת הבחינה ועל פי מידת הפגיעה במהות הנמדדת על ידי הבחינה. ההחלטה על מתן התאמות ברמה 1, התאמות שלא פוגעות במהות הנמדדת על ידי הבחינה, ניתנת לרוב על ידי ועדה בית ספרית, וחלקן אינן דורשות אבחון דידקטי או פסיכו-דידקטי. מתן התאמות ברמה 2 ו-3 מחייבת החלטה של ועדת ההתאמות המחוזית.

- **בשנת 2016, כ-44,000 תלמידים שנבחנו בבחינת הבגרות, המהווים 45% מכלל הנבחנים, היו זכאים להתאמות בדרכי היבחנות. בחינוך העברי (כולל החינוך החרדי) שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחנים היה גבוה יותר – 50%, ובחינוך העברי הממלכתי שיעור זה היה גבוה במיוחד – 53%. לעומת זאת, בחינוך הערבי שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחנים היה נמוך משמעותית – 29%, ובחינוך החרדי היה שיעורם נמוך במיוחד – 23%.**

- **כמעט רבע ממקבלי ההתאמות בכלל מערכת החינוך קיבלו התאמות ברמה 3, התאמות שמשנות את המהות הנמדדת על ידי הבחינה ועל כן אמורות להינתן במקרים מיוחדים בלבד.** בחינוך הערבי 10% מהתלמידים להם נקבעו התאמות, זכאים להתאמות ברמה הגבוהה ביותר – רמה 3. זאת לעומת 26% ממקבלי ההתאמות בחינוך העברי.

- שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחנים בשנת 2016 (45%) גדול ביותר מעשר נקודות האחוז ביחס לשיעורם חמש שנים קודם לכן, בשנת 2011. מגמת העלייה אינה חדשה. הן בחינוך העברי והן בחינוך

הערבי חלה עלייה בשיעור מקבלי ההתאמות בשנים האחרונות, אולם היא היתה ניכרת יותר בחינוך הערבי.

- **הבדלים בשיעור מקבלי ההתאמות קיימים גם בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה: ככלל, ככל שהתלמידים הנבחנים בבחינת הבגרות מתגוררים בישוב המשויך לאשכול חברתי-כלכלי גבוה יותר, שיעור התלמידים המקבלים התאמות גדול יותר.**

- למרות הגידול המהיר בשיעור מקבלי ההתאמות במגזר הערבי, שהביא לצמצום בפערים בין שיעור מקבלי ההתאמות במגזרים השונים, הפערים עודם ניכרים, ומצטלבים עם הפערים שנמצאו על רקע חברתי-כלכלי. יחד עם זאת, לאור שיעורם הגבוה של מקבלי ההתאמות בכל קבוצות האוכלוסייה, והפער בין שיעור זה ובין שיעור התלמידים שהספרות המקצועית מצביעה על כך שיש להם צורך בהתאמות בשביל להתמודד על לקויות הלמידה שלהם (3%–15% מהתלמידים על פי משרד החינוך), לא נראה שניתן להצביע על בעיה של תת-אבחון בקרב קבוצות תלמידים מסוימות, לפחות על-פי נתוני המאקרו שבידינו. ועדה מקצועית של משרד החינוך הגיעה בשנת 2014 למסקנה, שאת מירב הפערים בשיעור מקבלי ההתאמות בין קבוצות האוכלוסייה השונות אפשר ליחס לנטייה לכלול תחת הכותרת "לקויות למידה" קשיים תפקודיים של תלמידים שמקורם אינו בהכרח לקויות למידה ואשר אינם מקבלים מענה הולם. עם זאת, לאור העובדה שההתאמות בדרכי היבחנות מעניקות, לפחות בחלקן, יתרון לאלו שמקבלים אותן על פני אלו שנבחנים באופן רגיל, הרי שמדובר בגורם שנותן העדפה לתלמידים מקבוצות אוכלוסייה מסוימות.

- **על רקע מה שהוגדר במשרד החינוך כשימוש יתר במתן התאמות בדרכי היבחנות, משרד החינוך החל ביישום הדרגתי של רפורמה מערכתית לאיתור וטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעות קשב. יישום הרפורמה החל בשנת הלימודים תשע"ח כפיילוט ב-76 חטיבות הביניים ב-15 רשויות מקומיות והוא צפוי להתרחב בשנת תשע"ט ל-100 חטיבות נוספות ב-23 רשויות. הפיילוט יתקיים בשנת תשע"ט ברשויות המשתייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים 1–8, בהן 10 רשויות ערביות (מתוכן ארבע החלו ביישום התוכנית בתשע"ח) והיתר יהודיות. על פי תכנון משרד החינוך, הרפורמה צפויה להיות מיושמת בכל חטיבות הביניים בארץ בתוך 5–6 שנים, בעלות של 75 מיליון ש"ח.**

- **השינוי המרכזי אותו מבקשת הרפורמה להטמיע הוא העברת הדגש בטיפול בתלמידים עם לקויות למידה מהתאמות בדרכי היבחנות להתאמות בדרכי הוראה ולמידה. לשם כך על בית הספר לקדם עבודה רציפה, תהליכית ומתועדת עם תלמידים מתקשים, שיאותרו במבדקים שייערכו בתחילת כיתה ז'. על בית הספר לבנות תכניות התערבות לקידום כלל התלמידים המתקשים ולעקוב באופן רציף אחר התקדמותם, תוך בחינת יעילות ההתערבות. רק בכיתה ט', לאחר ביצוע התערבויות ובדיקות נחיצות התאמות בדרכי היבחנות בקרב התלמידים שממשיכים להתקשות, ניתן להחליט על הפניית התלמיד לאבחון לקויות למידה, ובעקבותיו להחליט על זכאות להתאמות בדרכי היבחנות. האבחון יבוצע במימון חלקי או מלא של משרד החינוך, במרכזים ייעודיים שיקומו בשפ"חים. במסגרת הרפורמה יוכרו לצורך אישור התאמות בדרכי היבחנות בבחינות הבגרות המלצות מאבחונים שיבוצעו במרכזים שבפיקוח המשרד בלבד, אם כי המשרד ימשיך להכיר באבחונים פרטיים למטרות אחרות ובשכבות גיל אחרות. התוכנית מבוססת על ההנחה שעם איתור מוקדם והתערבות מתאימה, רוב התלמידים המתקשים ירכשו כלים ומיומנויות שסייעו להם לעקוף את הקושי ללא צורך בהתאמות בדרכי היבחנות.**

1. מבוא

לקות למידה היא הפרעה נוירו-התפתחותית מתמשכת אשר משפיעה על יכולת המוח לתפקד ביעילות ובדייקנות בפעילויות קוגניטיביות, כגון תפיסה ועיבוד מידע מילולי ולא מילולי. הלקות פוגעת בתפקודי למידה כמו קריאה, הבנת הנקרא, הבעה בכתב, כתיב, חישובים מתמטיים והיגיון מתמטי. לקוויות למידה הן לקוויות שכיחות באוכלוסייה – במחקר מקובל לציין שכיחות הנעה בין 5% ל-15% בדרגות חומרה שונות.²

גורמים שונים מתריעים מזה זמן שתלמידים רבים עוברים אבחונים לאיתור לקוויות למידה למרות שהם אינם לקויי למידה, ושלפחות לחלק מהנבחנים בבחינות הבגרות נקבעות התאמות בדרכי ההיבחנות שלא לצורך. מבקר המדינה קבע בשנת 2012, שמאז 2006 חלה עלייה ניכרת בשיעור הנבחנים שאושרה להם התאמה בדרכי ההיבחנות לתלמידים לקויי למידה, ושחלק, וייתכן שאף חלק ניכר, מההתאמות שאושרו לתלמידים מהמגזר היהודי הכללי ומהמגזר היהודי הדתי, אושרו לתלמידים שאינם לקויי למידה.³ בסוף 2013 הקים משרד החינוך ועדה לבדיקה של עקרונות מדיניות הטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה (להלן: ועדת מרגלית). על רקע הגידול המתמשך במספר ההתאמות ועל רקע התפתחות הידע המדעי ושינויים בתפיסות המקצועיות, הוועדה מצאה שקיימת במערכת החינוך נטייה לכלול תחת הכותרת "לקוויות למידה" קשיים תפקודיים של תלמידים שמקורם אינו בהכרח לקוויות למידה ואשר אינם מקבלים מענה הולם. הוועדה התרשמה שבפועל כובד המשקל במערכת החינוך, כמו גם בתודעת הציבור, מתמקד במתן התאמות בדרכי היבחנות ובאבחונים הנעשים לצורך קבלת התאמות אלו.⁴

על רקע זה החל משרד החינוך בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18) ביישום הדרגתי של רפורמה מערכתית לאיתור וטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה והפרעות קשב – התוכנית המערכתית "מלקוויות ללמידה" שמבקשת להעביר את הדגש בטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה מהתאמות בדרכי היבחנות להתאמות בדרכי הנראה ולמידה. הפרק האחרון במסמך עוסק בהרחבה בתוכנית זו. בתקופת הביניים בה הרפורמה עודנה מיושמת באופן חלקי, מערכת החינוך למעשה פועלת כיום על סמך של שתי הגדרות שונות של לקות למידה:

בחוזר המנכ"ל, שפרסם משרד החינוך בשנת 2003,⁵ המגדיר את הנהלים התקפים לגבי איתור תלמידים עם לקוויות למידה בחינוך העל יסודי ואבחונם ולגבי הטיפול בהם, לקות למידה מוגדרת בהסתמך על ההגדרה במהדורה הרביעית של מדריך האבחנות הפסיכיאטריות (DSM 4) מ-1994.⁶ על פי הגדרה זו אדם מאובחן כלקוי למידה כאשר בעיות בלמידה גורמות פער משמעותי ומתמשך בין הישגיו הלימודיים לבין

² הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה (ועדת מרגלית השנייה), [זנת הוועדה](#), 1 באוגוסט 2014, עמ' 9, 10.

³ מבקר המדינה, דוח שנתי 163 לשנת 2012 ולחשבונות שנת הכספים 2011, [ממצאי מעקב: התאמות לתלמידים לקויי למידה בבחינות הבגרות](#), 8 במאי 2013, עמ' 1135.

⁴ הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה (ועדת מרגלית השנייה), [זנת הוועדה](#), 1 באוגוסט 2014, עמ' 6-7.

⁵ משרד החינוך, [חוזר מנכ"ל תשס"ד/4\(ב\): 25-4.3 התאמות בדרכי ההיבחנות לנבחנים בעלי לקויי למידה אינטרניים ואקסטרניים](#), 1 בדצמבר 2003.

⁶ American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, 1994.

המדריך, שמטרתו לאבחן ולסווג את הפרעות הנפש על פי תסמיניהן, יוצא לאור על ידי האגודה הפסיכיאטרית האמריקאית. המהדורה העדכנית ביותר היא המהדורה החמישית שראתה אור ב-2013 החליפה את המהדורה הרביעית המתוקנת שפורסמה בשנת 2000.

ההישגים המצופים ממנו על פי גילו, רמת כיתתו, וכישוריו האינטלקטואליים כפי שנמצאו במבחני משכל אובייקטיביים.

התפתחות הידע הקליני והמחקרי בתחום לקויות הלמידה והפרעות הקשב בשני העשורים האחרונים והידע המחקרי העדכני בתחום חקר המוח הביאו לשינויים בתפיסת תהליכי האיתור, הזיהוי, האבחון וההתערבות של לקויות למידה והפרעות קשב.⁷ על רקע זה, במסגרת התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב – "מלקויות ללמידה", שהחלה כאמור להיות מיושמת כפיילוט בשנת תשע"ח (2017/18),⁸ מוגדרת לקות למידה בהסתמך על ההגדרה במהדורה החמישית של מדריך האבחנות הפסיכיאטריות (DSM 5) מ-2013.⁹ במסגרת התוכנית, לקות למידה מוגדרת כהפרעת למידה ספציפית (Specific Learning Disorder – SLD),¹⁰ הגדרה המדגישה את חובת ההתערבות הלימודית כתנאי להגדרת ההפרעה בלמידה. הפרעת הלמידה עלולה להקשות על רכישת מיומנויות הלמידה הבסיסיות (קריאה, כתיבה וחשבון) ותבוא לידי ביטוי רק כאשר התלמיד מתקשה לעמוד בדרישות הלימודיות המצופות ממנו על פי גילו, ללא יכולת להתאים דרכי פיצוי להבעת ידיעותיו והישגים התואמים את יכולותיו.¹¹

לשם אבחנת הפרעת למידה ספציפית, נדרשים להתקיים ארבעה תנאים:¹²

- קשיים מתמשכים (לפחות חצי שנה) בלמידה ובשימוש במיומנויות אקדמיות,¹³ למרות התערבות ממוקדת בקשיים אלו.
- המיומנויות האקדמיות המושפעות מההפרעה נמצאות באופן ניכר ומדיד מתחת למצופה יחסית לגיל הכרונולוגי של הפרט, וגורמות להפרעה משמעותית בתפקוד הלימודי ובתחומי חיים נוספים, כפי שנמדדו במבחני הישגים מתוקננים.
- הקשיים בלימודים החלו במשך שנות הלימודים בבית הספר, אך ייתכן שמלוא היקפם יבוא לידי ביטוי רק בשלב מאוחר יותר, עם העלייה בדרישות לכישורים אקדמיים.

⁷ הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה (ועדת מרגלית השנייה), [דוח הוועדה](#), 1 באוגוסט 2014, עמ' 10.

⁸ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך.

⁹ American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, 2013.

¹⁰ המעבר לשימוש במושג "הפרעת למידה" במקום "לקות למידה" שהוצג לראשונה במהדורה הרביעית של מדריך האבחנות הפסיכיאטריות, מעביר את המוקד מהתלמיד שסובל מלקות או נכות (disability) – קושי מהותי ותמידי הקיים באדם עצמו, להפרעה (disorder) המקשה על תפקודו של האדם. ארנרייך, 2013, בתוך משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך, עמ' 13.

¹¹ שם, עמ' 12.

¹² שם.

¹³ בדוח ועדת מרגלית, ועדה מקצועית שהוקמה במשרד החינוך לשם מתן המלצות לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והגישה את דוח ההמלצות שלה ב-2014, מצוין כי קשיים אלו כוללים חוסר דיוק או איטיות בקריאת מילים, קושי בהבנת הנקרא, קשיים באיות, קשיים בהבעה בכתב, קשיים בשליטה במושג המספר, עובדות מספריות וחישובים וקשיים בהסקה מתמטית. הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה (ועדת מרגלית השנייה), [דוח הוועדה](#), 1 באוגוסט 2014, עמ' 9.

- הקשיים בלמידה אינם מוסברים טוב יותר על ידי לקות אינטלקטואלית, איחור התפתחותי כללי, קשיים בראייה ושמיעה, הפרעות מנטליות ונוירולוגיות אחרות, מצוקה פסיכו-סוציאלית, שליטה נמוכה בשפת ההוראה או הוראה חינוכית בלתי מתאימה.¹⁴

המאבחן נדרש להגדיר את דרגת החומרה של הלקות על סולם בן שלוש דרגות. דרגת החומרה נקבעת על סמך רמת המסוגלות של התלמיד לפצות על הקושי ועומק ההתערבות הנדרשת. מתוך הגדרת רמת החומרה של הלקות יגזרו המשאבים שיינתנו לתלמיד.

לפי המופיע בתוכנית, בשונה מהגדרות קודמות של לקות למידה, ההגדרה הנוכחית מבחינה בין קשיי למידה ללקות למידה. על פי ההגדרה המחודשת לא ניתן להגדיר תלמיד עם לקות למידה ללא מתן התערבות. לשינוי זה השלכות משמעותיות על תהליך העבודה של הצוות החינוכי עם תלמיד שאותר כתלמיד מתקשה. השלב הראשון בתהליך הטיפול יהיה מתן התערבות ממוקדת בקשיים. רק לאחר שלא נצפתה התקדמות, יופנה התלמיד לאבחון. לאור זאת, ההגדרה גם מחייבת מעקב אחר תהליכי ההוראה והלמידה של התלמיד ושיתוף פעולה הדוק בין המאבחן לבית הספר. על מנת שהמאבחן יוכל לתת אבחנה מדויקת, הוא נדרש לבחון את דרכי ההתערבות שנוסו ומידת יעילותן.¹⁵

2. איתור תלמידים עם לקויות למידה ואבחונם

הגורם האמון על נושא לקויות הלמידה במשרד החינוך הוא אגף לקויות למידה והפרעת קשב בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי (להלן: שפ"י) במשרד החינוך.

בבתי ספר בכל שכבות הגיל בהם ניתן שירות פסיכולוגי שוטף (בתי ספר להם נקבעה רמת השירות הגבוהה מבין שלוש הרמות הקיימות – רמת שירות א', אליהם מגיע פסיכולוג חינוכי בתדירות ממוצעת של יום בשבוע), מבצע הפסיכולוג החינוכי אבחונים כחלק מעבודתו השוטפת, לפי הצורך ועומס העבודה שלו. במשרד החינוך מעריכים שהפסיכולוג מבצע 5–10 אבחונים בשנה בכל בית ספר (יסודי וחט"ב) ברמת שירות א', אך אין בידם מידע על מספר בתי הספר להם נקבעה רמת שירות זו, שכן רמת השירות נקבעת על ידי הרשות המקומית.¹⁶

הליך איתור התלמידים עם לקויות למידה ואבחונם בבתי הספר העל יסודיים מובא בחוזר מנכ"ל תשסד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי ההיבחנות לנבחנים בעלי ליקויי למידה אינטרניים ואקסטרניים, שפורסם בשנת 2003. לפי המודל המפורט בחוזר, השלב הראשון – איתור תלמידים לגביהם יש חשש כי יש להם לקות למידה – מתבצע בבית הספר, ובעקבותיו נערך במקרה הצורך אבחון על ידי מאבחן ייעודי. לפי המודל, המורה ממלא תפקיד מפתח באיתור, בזיהוי ובהערכה של הקשיים של תלמידו, בבנייה של תוכנית התערבות בתוך המסגרת החינוכית ובהפעלתה, ובמעקב אחר התקדמות התלמיד. להלן יוצג מודל העבודה לאיתור ואבחון של תלמידים עם לקויות למידה על פי חוזר המנכ"ל.

¹⁴ בדוח ועדת מרגלית מובהר כי על פי ההגדרה החדשה לא נדרש פער בין IQ לבין הישגים לימודיים כתנאי לקביעת לקויות למידה, אך יש לשלול לקות אינטלקטואלית. שם, עמ' 9.

¹⁵ שם, עמ' 12–13.

¹⁶ דני זיורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018; חווה פרידמן, מנהלת אגף פסיכולוגיה, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, דוא"ל, 1 ביולי 2018.

רמת השירות של מוסדות החינוך (א' ב' או ג') נקבעת בכל רשות מקומית בהתאם להיצע כוח האדם בשפ"ח; היחס בין מספר תקני הפסיכולוגים בשפ"ח למספר התלמידים ומסגרות החינוך ברשות; הצרכים של מסגרות החינוך השונות: גני ילדים ובתי ספר בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד. חווה פרידמן, מנהלת אגף פסיכולוגיה, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, דוא"ל, 1 ביולי 2018.

2.1. איתור קשיי למידה והערכת התפקוד הלימודי¹⁷

- תחילת התהליך היא באיתור קשיים בלמידה המתבטאים בראש ובראשונה בביצוע לא יעיל של אחת או יותר ממיומנויות הלמידה הבסיסיות הכוללות קריאה, כתיבה (כתב יד, כתיב והבעה) וחשבון. איתור הקשיים על ידי המורה יכול להיעשות באמצעות מבחנים דיאגנוסטיים המיועדים לכך וכן באמצעות תצפיות על התלמיד בכיתה ובאמצעות בחינת תוצרי עבודת התלמיד (מטלות ומבחנים) וניתוחם.
- בעקבות איתור הקשיים, על מחנך הכיתה או המורה לבצע הערכת תפקוד לימודי, הכוללת בחינה של רמת ההישגים במיומנויות הקריאה, הכתיבה והחשבון, ובחינת דפוסי למידה במקצועות הלימוד השונים כגון אסטרטגיות למידה, כושר ארגון וביצוע של מטלות לימודיות. הליך ההערכה אמור להצביע על מידת הפער בין תפקוד התלמיד ובין המצופה ממנו על פי גילו ושלב לימודי.
- לאחר ההערכה של קשיי התלמיד יש לבנות עבורו תוכנית התערבות חינוכית שתותאם לקשיי הספציפיים בתחומי התוכן השונים ותכוון לקידום מיומנויות הלמידה שלו והישגיו.
- יישום תוכנית ההתערבות צריך להיות מלווה על ידי צוות בין מקצועי הכולל לרוב את המורה המחנך; היועץ החינוכי; מורה מת"ל (מעריך תפקודי למידה); פסיכולוג בית הספר, אם קיים; מורים מקצועיים לפי הצורך. אם הצוות מוצא שהתקדמות התלמיד אינה מספקת (לא חל שיפור בתפקוד הלימודי של התלמיד, או שחלה התקדמות אך זו לא סייעה לצמצום הפער הלימודי יחסית לרמת כיתתו) וההערכה היא כי התלמיד מתפקד ברמה שאינה תואמת את יכולותיו עקב לקויות למידה, יופנה התלמיד לאבחון.¹⁸

2.2. אבחון לקויות למידה

מטרת אבחון לקויות הלמידה היא להסביר את קשיי הלמידה של התלמיד ולהצביע על קשר סיבתי בין אפיוני הלכות לבין מנגנונים קוגניטיביים העומדים בבסיסן של מיומנויות הלמידה הבסיסיות (דוגמת תהליכי עיבוד קוגניטיבי בתחום השפה הדבורה והכתובה ותהליכי תפיסה חזותית, מרחבית ושמיעית). מעבר להתמקדות באפיוני לקות הלמידה ובמנגנונים הקשורים בה, האבחון חייב להתייחס לרקע החינוכי של הלומד ולאסטרטגיות ולשיטות ההוראה שהוא נחשף אליהן, להיבטים התפתחותיים רגשיים וחברתיים כמו מוטיבציה והשקעה (לעומת הימנעות) וכן לקשר בין ההיבטים השונים.¹⁹

קיימים שלושה סוגי אבחונים²⁰:

¹⁷ מקור המידע אלא אם מצוין אחרת: משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשסד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי ההיבחות לנבחנים בעלי לקויות למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003, סעיפים 2.1.3-2.1.7.

¹⁸ דני זיורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, הפניה לפסיכיאטר או לנוירולוג; בחשד להפרעות בספקטרום פסיכיאטרי טלפון, 20 ביוני 2018; משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשסד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי ההיבחות לנבחנים בעלי לקויות למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003, סעיף 2.1.7.

¹⁹ משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשסד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי ההיבחות לנבחנים בעלי לקויות למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003, סעיף 2.2.1.

²⁰ שם, סעיף 2.2.2.

במקרה שמתעורר חשד להפרעות רפואיות או פרה-רפואיות, יופנה התלמיד לגורם מאבחן מקצועי נוסף: בחשד להפרעות בספקטרום נוירולוגי – הפרעת קשב, טורט – הפניה לפסיכיאטר או לנוירולוג; בחשד להפרעות בספקטרום פסיכיאטרי (אספרגר) – הפניה לפסיכיאטר; בחשד להפרעות שפה ודיבור – הפניה לקלינאי תקשורת; בחשד להפרעות מוטוריות – הפניה לאבחון של מרפא בעיסוק; בחשד להפרעות ראייה – הפניה לרופא עיניים; בחשד להפרעות בשמיעה – הפניה לבדיקה אודיאולוגית.

- **אבחון דידקטי** – מיועד לתלמידים לגביהם יש יסוד להניח, על סמך התערבות חינוכית מתועדת לאורך זמן ועל סמך היכרות עם התלמיד ועם תפקודו, כי הכשלים בלמידה הם על רקע של לקויות למידה ראשוניות, ללא עדויות לקשיים נוספים. אבחון דידקטי עוסק במיפוי קשייו וכישוריו של התלמיד בלמידה, בתיאור התנהגותו של התלמיד בתחומי הלמידה, בזיהוי אסטרטגיות הלמידה של התלמיד ובבדיקת המנגנונים הקוגניטיביים העומדים בבסיס הלמידה של מיומנויות היסוד. האבחון הדידקטי משמש בסיס לבניית תוכנית חינוכית לתלמיד או לשיפור התוכנית המופעלת לגביו.
- **אבחון פסיכולוגי** – נועד להעריך את תחומי החוזק והחולשה בתחומים השכליים, הקוגניטיביים, הרגשיים וההתנהגותיים, ובכלל זה יחסי הגומלין ביניהם והשפעתם על תפקודו האקדמי של התלמיד ועל תפקודיו האחרים. מטרת האבחון הפסיכולוגי לבנות תוכנית טיפול מורחבת העונה על מגוון מקורות הקושי.
- **אבחון משולב (פסיכו-דידקטי)** – כולל אבחון דידקטי ואבחון פסיכולוגי. הפניית תלמיד לאבחון משולב מתבצעת כאשר קשייו נובעים מגורמים שונים ונרחבים וכאשר הכשלים בלמידה חמורים במיוחד. מטרת האבחון המשולב היא להעריך את היכולות והקשיים בתחום האישי, הרגשי, ההתנהגותי והחברתי ואת התפקודים השכליים-הקוגניטיביים הפועלים בבסיס הלמידה, ולבחון את השפעתם על תפקודו הלימודי של התלמיד.

בסיום האבחון תגובש חוות דעת שתכלול בין השאר את תיאור ממצאי האבחון וניתוחם באופן קוהרנטי כך שהממצאים לא יעמדו בפני עצמם אלא ייתנו הסבר המיישב את הקשיים הלימודיים של התלמיד עם הממצאים הקוגניטיביים, ועם היכולת האינטלקטואלית והרגשית, אם אלו הוערכו. נוסף על כך, חוות הדעת תכלול סיכום והמלצות טיפוליות וחינוכיות במסגרת החינוכית ומחוצה לה, ובכלל זה המלצות על דרכי היבחנות מיוחדות במידת הצורך.²¹

2.3. ביצוע אבחוני לקויות למידה

אבחוני לקויות למידה מתקיימים במרכזי השירות הפסיכולוגי חינוכי (להלן: שפ"ח), הפועלים ברשויות המקומיות בהתאם למדיניות שמתווה משרד החינוך ובמימון חלקי שלו,²² או על ידי גורמים פרטיים.

כאמור, בבתי ספר בכל שכבות הגיל בהם ניתן שירות פסיכולוגי שוטף (רמת שירות א'), מבצע הפסיכולוג החינוכי 5–10 אבחונים בשנה בכל בית ספר כחלק מעבודתו השוטפת, אך אין בידי משרד החינוך מידע על מספר בתי הספר להם נקבעה רמת שירות זו, שכן רמת השירות נקבעת על ידי הרשות המקומית.²³

²¹ למידע מפורט על הליך האבחון ומרכיביו ראו: סעיף 2.2.3 בחוזר מנכ"ל תשס"ד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי היבחנות לנבחנים בעלי ליקויי למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003; משרד החינוך, אגף לקויות למידה והפרעות קשב, דף מידע למאבחנים, ללא תאריך; משרד החינוך, אגף פסיכולוגיה, הנחיות לכתיבת חוות דעת פסיכולוגית, מאי 2014.

²² משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשס"ד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי היבחנות לנבחנים בעלי ליקויי למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003, סעיף 2.2.3.

²³ מדיניות הפעלת השפ"ח ברשויות המקומיות נקבעת על ידי השירות הפסיכולוגי-ייעוצי במשרד החינוך (שפ"ח) בשיתוף ובתיאום עם מרכז השלטון המקומי. משרד החינוך מממן כ-2/3 מתקן הפסיכולוגים שהוא מקצה לשפ"ח. משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשע"א/8(א): 3.7-61 מתווה השירות הפסיכולוגי-החינוכי, 7 באפריל 2010.

לפי אתר משרד החינוך פועלים כיום כ-270 שפ"חים ב-250 רשויות מקומיות. משרד החינוך, אתר השירות הפסיכולוגי ייעוצי, שירותים פסיכולוגיים חינוכיים – רשימת תחנות ומידע, תאריך עדכון: 17 בפברואר 2018, תאריך כניסה: 1 באוגוסט 2018.

²⁴ דני זירנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018; חווה פרידמן, מנהלת אגף פסיכולוגיה, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, דוא"ל, 1 ביולי 2018.

נוסף על כך, בשפ"ח מתבצעים אבחונים לתלמידי בתי הספר העל-יסודיים ממשפחות מעוטות יכולת במימון משרד החינוך (על מלגות האבחון של משרד החינוך יורחב בהמשך), אבחונים במימון הרשות המקומית ואבחונים במימון הורי התלמידים. **עלות אבחון דיסקטי בשפ"ח היא כ-1,300 ש"ח, ועלות אבחון פסיכו-דיסקטי בשפ"ח היא כ-2,500 ש"ח.**²⁴

נוסף על האבחונים המתבצעים על ידי השירות הפסיכולוגי חינוכי, פועלים כיום גם מכוני אבחון של הרשויות המקומיות ומכונים פרטיים,²⁵ אך אין בידינו נתונים על היקף האבחונים המתבצעים בהם.

משרד החינוך התבקש לספק נתונים אודות מספר האבחונים שעברו תלמידים, מספר האבחונים שבוצעו בשפ"חים ומספר האבחונים שבוצעו במימון משרד החינוך, בפילוח לפי סוג האבחון, שלב החינוך ומגזר (חינוך עברי או ערבי). ממשרד החינוך נמסר כי אין בידינו נתונים אודות אבחונים שנעשו בשפ"ח או מחוץ להם, מעבר לאבחונים שנעשו במימון המשרד (נתונים אלו יוצגו בהמשך). עוד נמסר, כי המשרד החל לפעול להקמת מערכת נתונים ממחושבת בכל הנוגע לאבחונים שבוצעו בשפ"ח, שתאפשר איסוף נתונים ברמה המקומית, המחוזית והארצית.²⁶ בהיעדר נתונים על מספר האבחונים ופילוחם, יובאו בהמשך נתונים על מקבלי התאמות במבחנים, הניתנות בחלקן בעקבות אבחון, ועל כן נותנות אינדיקציה להיקף התופעה.

2.3.1. אבחונים מוכרים במערכת החינוך

לפי חוזר המנכ"ל, אבחון דיסקטי יבוצע על ידי מי שהוכשר לכך. במענה משרד החינוך על פנייתנו צוין כי אבחון דיסקטי מבוצע על ידי מאבחן דיסקטי או מאבחן לקויות למידה, אך אין למשרד הגדרה פורמלית של מאבחן או הליך הכרה במאבחנים.²⁷ אבחון פסיכולוגי מבוצע על ידי פסיכולוג מומחה. אבחון משולב יכול להתבצע על ידי פסיכולוג מומחה שהוכשר לביצוע אבחון דיסקטי, או כשני אבחונים נפרדים (דיסקטי ופסיכולוגי) ובלבד שגיבוש המסקנות, האבחנה המבדלת וההמלצות הנובעות משני האבחונים גם יחד יסוכמו בחוות דעת על ידי פסיכולוג מומחה. ממשרד החינוך נמסר בהקשר זה כי הדרישה היא שהאבחונים יעמדו בסטנדרטים המפורטים בהנחיות למאבחנים המפורסמות באתר שפ"ח,²⁸ בין אם נעשו בשפ"ח הפועל ברשויות מקומיות מטעם משרד החינוך ומפוקח על ידו, ובין אם נעשו על ידי גורמים פרטיים.²⁹

בשונה מהמתואר לעיל בנוגע לדרישות ההסמכה של מאבחנים לתלמידי מערכת החינוך, יצוין כי לפי [חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על-תיכוניים, התשס"ח-2008](#), המסדיר את נושא ההתאמות לתלמידים עם לקויות למידה במוסדות לימוד על-תיכוניים, קבלת התאמות מותנה בביצוע אבחון לקויות למידה על ידי מאבחן מוכר. תעודת ההכרה תינתן רק למי שהוא אחד מאלה: פסיכולוג מומחה; רופא מומחה בנוירולוגיה, בפסיכיאטריה, בנוירולוגיית ילדים, בפסיכיאטריה של הילד והמתבגר, או רופא מומחה ברפואת ילדים בעל ניסיון של שלוש שנים בתחום התפתחות הילד; בעל תואר מוסמך בריפוי

²⁴ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018.

²⁵ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; מכתב, 24 ביוני 2018.

²⁶ ש.ם.

²⁷ ש.ם.

²⁸ משרד החינוך, אגף לקויות למידה והפרעות קשב, [דף מידע למאבחנים](#), ללא תאריך; משרד החינוך, אגף פסיכולוגיה, [הנחיות לכתבת חוות דעת פסיכולוגית](#), מאי 2014.

²⁹ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018.

בעיסוק או בהפרעות תקשורת; בעל תואר מוסמך, בתחום אחר שהכשרתו הוכרה כהכשרה מתאימה לשם הכרה כמאבחן מוכר.³⁰

עוד יצוין כי במכרז להפעלת מאגר מומחים לאבחון לקויות למידה עבור שפ"י (עבור אבחונים המתבצעים בשפ"י חים), נדרש כי המאבחנים הדידקטיים יהיו בעלי תואר שני בלקויות למידה או בעלי תואר ראשון ותעודת מאבחן דידיקטי (תוכנית לימודים בהיקף 500 שעות לימוד לפחות), בעלי ניסיון של ארבע שנות הוראה במערכת החינוך, ובעלי ניסיון באבחון תלמידים בהיקף של לפחות 30 תלמידים במסגרת מערכת החינוך.³¹ יצוין כי למרות שהמועד האחרון להגשת הצעות למכרז היה ספטמבר 2017, הליך המכרז טרם הסתיים.³²

2.4. מקורות למימון אבחונים

נראה, כי אבחונים רבים, בין אם הם מתבצעים בשפ"י חים ובין אם על ידי גורמים פרטיים, ממומנים על ידי הורי התלמידים, אך אין בידינו מידע על היקף התופעה. להלן יוצג מידע חלקי על מקורות מימון נוספים לאבחונים מלבד הורי התלמידים.

2.4.1. אבחונים במימון משרד החינוך

כאמור, אין למשרד החינוך נתונים על מספר האבחונים הנערכים במימונו כל שנה על ידי פסיכולוג חינוכי בבתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים בהם ניתן שירות פסיכולוגי שוטף (בתי ספר להם נקבעה רמת שירות א').³³ נוסף על מימון אבחונים אלו, **משרד החינוך מקצה כאלף מלגות למימון האבחונים עבור תלמידי החינוך העל-יסודי ממשפחות מעוטות יכולת בכלל המגזרים**. במסגרת זו מוקצה מדי שנה תקציב למימון מלא של מלגות אבחון לתלמידים מכתות ח'–י'. **ככלל, המלגות מיועדות לאבחונים פסיכו-דידקטיים**. לעיתים, אם התלמיד כבר עבר אבחון דידיקטי או אבחון פסיכולוגי, ויש צורך רק בהשלמת האבחון החסר, נעשה אבחון דידיקטי או פסיכולוגי.³⁴

המלגות מוקצות למחוזות משרד החינוך על פי מפתח המבוסס על מספר התלמידים בכל מחוז. הקצאת המלגות לתלמידים מאושרת על ידי ועדה מחוזית, הזנה בבקשות המוגשות על ידי בתי הספר.³⁵ לצד קריטריונים המעידים על מידת הצורך בהליך האבחון (דוגמת עומק הפערים הלימודיים וחוסר האפקטיביות של ההתערבויות החינוכיות שיישמו), **הזכאות למלגה נבדקת על פי מפתח כלכלי – ההכנסה לקטין במשפחתו של התלמיד (הכנסת המשפחה נטו בחלוקה למספר הנפשות עד גיל 18):** דרגת זכאות

³⁰ סעיפים 3, 6 לחוק.

[הצעת חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה בחינוך הרגיל, התשע"ו–2015](#) (פ/20/2210), של חבר הכנסת יעקב מרגי וקבוצת חברי כנסת, המונחת על שולחן הכנסת לפני הצבעה טרומית, מבקשת, בין השאר, להגדיר מאבחן מוכר באופן דומה להגדרה הקיימת בחוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה במוסדות על-תיכוניים, התשס"ח–2008. הצעות חוק זהות הונחו על שולחן הכנסת ה-15, הכנסת ה-16, הכנסת ה-17 והכנסת ה-18.

³¹ משרד החינוך, אגף רכש מכרזים והתקשרויות, [מכרז היקפים משתנים מס' 21/7.2017: אספקת שירותי מומחים בתחומים שונים בנושאי פעילות שפ"י \(שירות פסיכולוגי ייעוצי\)](#), 20 ביולי 2017, עמ' 13.

³² דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 20 ביוני 2018.

³³ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018; חווה פרידמן, מנהלת אגף פסיכולוגיה, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, דוא"ל, 1 ביולי 2018.

³⁴ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018.

³⁵ בוועדה חברים מפקח כולל שהינו נציג מנהל המחוז או מי מטעמו (יו"ר הוועדה), פסיכולוג מחוזי או נציגו, מפקח על הייעוץ או נציגו ומדריך אגף לקויות למידה במחוז.

ראשונה נקבעת לתלמיד שהכנסת משפחתו עד 2,000 ש"ח לנפש; דרגת זכאות שנייה נקבעת לתלמיד שהכנסת משפחתו 2,000–2,500 ש"ח לנפש. הוועדה מקצה את המלגות ראשית למי שנקבעה להם דרגת הזכאות הראשונה, ואם נותרות מלגות שלא הוקצו, הן מוקצות למי שנקבעה להם דרגת זכאות שנייה.³⁶

נוסף על מלגות האבחון לכלל תלמידי מערכת החינוך, **במסגרת תוכנית החומש לחינוך הערבי³⁷ מוקצות מלגות אבחון המיועדות לאוכלוסייה זו בלבד. בשלוש השנים האחרונות הוקצו כ-1,000 מלגות בשנה.** המלגות מיועדות לתלמידים בכיתות ט' ו-י' שזקוקים להתאמות ולא אותרו בגיל מוקדם יותר. המלגות מוקצות למחוזות ושם מחולקות לבתי הספר בהתאם לגודל האוכלוסייה הרלוונטית. האבחונים מבוצעים על ידי פסיכולוגים שאושרו על ידי פיקוח השירות הפסיכולוגי חינוכי. תוכנית החומש הסתיימה בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18). ממשד החינוך נמסר כי תוכנית חדשה תחל עם תחילת שנת הלימודים הבאה, וכי גם במסגרתה ימומנו אבחונים בהיקף שייקבע בהתאם לתקציב שיאושר. **יצוין, כי עלות האבחון במסגרת תוכנית החומש נמוכה במידה ניכרת מעלות האבחון המתבצע בשפ"חים (בהם עלות אבחון פסיכו-דיקטטי היא כ-1,400 ש"ח).**³⁸ אין בידינו הסבר לפער עלויות זה.

להלן יוצגו מספר המלגות שהוקצו בארבע השנים האחרונות ועלותן.

לוח 1: מספר המלגות שהוקצו, התקציב למימון המלגות ושיעור ניצול התקציב, 2015–2018³⁹

שנה	2015	2016	2017	2018
מספר מלגות לכלל המערכת	1000	1000	1000	1000
מספר מלגות לחינוך הערבי	600	1000	1151	1000
סך ההקצאה תקציבית	3,516,550 ש"ח	4,090,200 ש"ח	4,306,828 ש"ח	4,090,200 ש"ח

ממשד החינוך נמסר, כי עלות אבחון היא 1,434–2,656 ש"ח. טווח המחירים נובע הן מהעלות השונה של האבחונים השונים, והן מכך שכאמור עלות האבחונים במסגרת תוכנית החומש נמוכה יותר מעלות האבחונים בשפ"חים.⁴⁰

בדיון הוועדה לזכויות הילד בפברואר 2018 ציינה מנהלת אגף לקוויות למידה והפרעות קשב כי המשרד לא מממש את כל מלגות האבחון שהוא מקצה, וכי הדבר נובע מהיעדר צורך ממשי בכך.⁴¹ לעומת זאת, בתשובת משרד החינוך על פנייתנו נמסר כי בשנים 2015–2016 תקציב המלגות נוצל במלואו. לגבי שנת

³⁶ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקוויות למידה והפרעות קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018; משרד החינוך, אגף לקוויות למידה והפרעות קשב, [נוהל אישור מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי יכולת – תשע"ז, יוני 2017](#), עדכון: 13 בינואר 2018, כניסה: 19 ביוני 2018; [קריטריונים לאישור הבקשה למלגת אבחון](#) (נספח 2 לנוהל נוהל אישור מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי יכולת – תשע"ז, יוני 2017), ללא תאריך.

³⁷ משרד החינוך, [תוכנית החומש במגזר דוברי הערבית לשנים 2013–2018 תשע"ג-תשע"ח](#), ללא תאריך.

³⁸ עירית בירן, סגנית מנהלת המינהל לפדגוגיה, משרד החינוך, מכתב, 27 ביוני 2018.

³⁹ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקוויות למידה והפרעות קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018.

⁴⁰ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקוויות למידה והפרעות קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; שיחת טלפון, 20 ביוני 2018.

⁴¹ הכנסת ה-20, הוועדה לזכויות הילד, פרוטוקול 200, [אבחון לקוויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת](#), 6 בפברואר 2018, עמ' 16–17.

2017 צוין כי התקציב במסגרת תוכנית החומש לחינוך הערבי נוצל במלואו, וכי עד ה-1 ביוני 2018, 92% מתקציב המלגות לכלל המערכת לשנת 2017 נוצל. על פי תשובת משרד החינוך העיכוב במימוש תקציב המלגות נובע מהסיבות הבאות: לעיתים עובר זמן רב בין מועד הגשת הבקשה למימון מלגה לאבחון ועד לאישור התקציב לכך. בפרק זמן זה חלק מבתי הספר מוצאים מקור תקציבי אחר למימון האבחון ובכך מתייתרת הבקשה למלגה; לעיתים, עקב חוסר שיתוף פעולה של התלמיד ומשפחתו, התלמיד לא מגיע לאבחון במועד שנקבע. רק לאחר מספר זימונים שנדחו, המימון מוחזר לשם הקצאתו לתלמיד אחר. ממשד החינוך נמסר כי לבסוף, מדי שנה התקציב מנוצל במלואו וכי במקרה של ניצול חלקי התקציב מועבר משנה לשנה.⁴²

בעקבות דיון שקיימה הוועדה לזכויות הילד בנושא אבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, בו עלה כאמור שתקציב המלגות לא מנוצל במלואו, הגיעה הוועדה למסקנה שייתכן שחוסר ניצול תקציב המלגות נובע ממחסור במידע בנוגע למלגות אלה. לכן קראה הוועדה לשר החינוך לפעול ליידוע ההורים וצוותי החינוך בנוגע למלגות ולעודד את השימוש בהן.⁴³ במסגרת התייחסות שר החינוך למסקנות הוא ציין, כי אגף לקויות למידה והפרעת קשב הוציא חוזר ריענון למנהלי בתי ספר, מפקחים ויועצות חינוכיות בדבר קיומן של מלגות האבחון וקריאה להגשת בקשות למתן מלגה עבור תלמידים הזקוקים לכך.⁴⁴

2.4.2. מקורות נוספים למימון אבחונים

ממשד החינוך נמסר, כי יש מקורות ציבוריים נוספים למימון אבחונים לתלמידים עם לקויות למידה, ובהם תוכניות ממשלתיות כמו התוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון, ותוכנית "דרך חדשה" – תוכנית משרד החינוך לקידום שילובם של תלמידים ממוצא אתיופי, וכן מקורות מימון עצמאיים של הרשויות המקומיות ותרומות שהן מגייסות. בתשובת המשרד צוין כי בחלק מהיישובים הוקמו מרכזי אבחון במימון הרשות.⁴⁵

נוסף על כך, קופות החולים מציעות, במסגרת שירותי הבריאות הנוספים (שב"ן, ביטוחים משלימים), מימון חלקי של אבחוני לקויות למידה, בהשתתפות עצמית של 550–1014 ש"ח לאבחון דידקטי ו-950–1,550 ש"ח לאבחון פסיכו-דידקטי (סכום ההשתתפות העצמית משתנה בין קופות החולים ובין רבדי הביטוח).⁴⁶

⁴² דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018.

⁴³ הכנסת ה-20, הוועדה לזכויות הילד, [מסקנות הוועדה בנושא אבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת](#), 11 בפברואר 2018.

⁴⁴ נפתלי בנט, שר החינוך, [התייחסות למסקנות דיון בנושא אבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת](#), 25 בפברואר 2018.

⁴⁵ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; מכתב, 24 ביוני 2018.

⁴⁶ קופת חולים כללית, [אבחונים דידקטיים ופסיכו-דידקטיים](#), כניסה: 19 ביוני 2018; קופת חולים לאומית, [אבחון דידקטי](#), כניסה: 19 ביוני 2018; קופת חולים מאוחדת, [תקנון מאוחדת שיא: תוכנית ביטוח הבריאות המשלים](#), נובמבר 2017; קופת חולים מכבי, [אבחון דידקטי או פסיכו-דידקטי מגיל 6 ומעלה - תנאי הזכאות](#), עדכון: 1 באפריל 2018, כניסה: 19 ביוני 2018.

2.4.3. הצעות להגדלת היקף המימון המדינתי לאבחונים

הוועדה למלחמה בעוני בישראל (ועדת אלאוף) המליצה לבחון אפשרות להשתתפות המדינה במימון אבחוני לקויות למידה עבור ילדים החיים בעוני הזקוקים לכך. להערכת הוועדה, יש צורך ב-4,000–6,000 אבחונים בכל שכבת גיל (10%-15% מכ-40,000 ילדים החיים בעוני בכל שנתון). לפי דוח הוועדה, עלות מימון האבחונים השוטפת תעמוד על 10–15 מיליון ש"ח בשנה (2,500 ש"ח לאבחון), לאחר הוצאה חד פעמית של 100-150 מיליון ש"ח לשם אבחון התלמידים הנמצאים כעת בשנתונים הרלוונטיים (כיתות ב'–י"א). כאמור, בשנת 2018 הקצה משרד החינוך כ-4.1 מיליון ש"ח לצורך מימון 2,000 אבחונים.⁴⁷

בהתאם להמלצת הוועדה הונחה על שולחן הכנסת ה-20 הצעת חוק המבקשת לקבוע את זכאותם של ילדים ממשפחות מעוטות יכולת לאבחון לקויות למידה ללא תשלום.⁴⁸ בדצמבר 2015 החליטה ועדת השרים לענייני חקיקה שהממשלה תתמוך בהצעת החוק, בקריאה טרומית וכי ההצעה תקודם בכפוף לתיאום תקציבי של הצעת החוק עם משרד האוצר ומשרד החינוך, וכן בתיאום עם משרד הכלכלה והתעשייה ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים.⁴⁹ בהתאם לכך, הצעת החוק התקבלה בקריאה טרומית,⁵⁰ אך מאז היא לא קודמה. מרכז המחקר והמידע של הכנסת ערך לבקשת הוועדה לזכויות הילד אומדן עלות של הצעת החוק. לפי האומדן,⁵¹ עלות יישום הצעת החוק תהיה כ-24 מיליון ש"ח בשנה, לאחר הוצאה חד-פעמית שעשויה להגיע עד 257 מיליון ש"ח לאבחון התלמידים הנמצאים כעת במערכת (בהנחה שכל התלמידים הזכאים יממשו את זכאותם).⁵² משרד האוצר, שערך אף הוא אומדן עלות להצעת החוק, העריך שכמחצית מהזכאים לאבחון ביצעו אבחון בעבר או שלא יממשו את זכאותם לאבחון מסיבות שונות, ועל כן אמד את העלות החד-פעמית ליישום החוק בכ-147 מיליון ש"ח ואת העלות השוטפת בכ-25 מיליון ש"ח בשנה.⁵³

⁴⁷ הוועדה למלחמה בעוני בישראל, [דוח הוועדה, חלק 1 – דוח המליאה](#), 23 ביוני 2014, עמ' 33.

⁴⁸ [הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשע"ה-2015](#) (1252/20/פ) של חבר הכנסת יואב בן צור וקבוצת חברי כנסת. שתי הצעות חוק זהות והצעה נוספת דומה בעיקרה הונחו על שולחן הכנסת לפני הצבעה טרומית: [הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשע"ו-2016](#) (2923/20/פ) של חברת הכנסת אורלי לוי אבקסיס; [הצעת חוק אבחון פסיכו-דידקטי לילדים נזקקים, התשע"ו-2016](#) (2924/19/פ) של חברי הכנסת אורלי לוי אבקסיס ויעקב מרגי; [הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשע"ח-2018](#) (5281/20/פ) של חבר הכנסת מסעוד גנאים. הצעת חוק נוספת מבקשת להסדיר את זכויות התלמידים עם לקויות למידה, ותוך כך מבקשת לקבוע שאבחוני לקויות הלמידה יינתנו ללא תשלום או שהתשלום עבורן ייקבע בהתאם לאמות מידה חברתיות וכלכליות שיקבע שר החינוך. [הצעת חוק זכויות תלמידים עם לקויות למידה בחינוך הרגיל, התשע"ו-2015](#) (2210/20/פ) של חבר הכנסת יעקב מרגי וקבוצת חברי כנסת.

⁴⁹ החלטה מס' 907 של הממשלה ה-34, [הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת, התשע"ה-2015 של חה"כ יואב בן צור ואחרים](#) (1252/פ), 31 בדצמבר 2015.

⁵⁰ הכנסת ה-20, דברי הכנסת, [ישיבה מס' 77](#), 6 בדצמבר 2015, עמ' 93–98.

⁵¹ האומדן מבוסס על הערכת משרד החינוך שיש להפנות לאבחון 20% מהתלמידים, כאשר כמחצית מהם יתגלו כבעלי לקות למידה, ועל נתוני הביטוח הלאומי לפיהם 31% מהילדים חיו מתחת לקו העוני בשנת 2014.

⁵² ענת ירון, [הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת – אומדן עלות](#), מרכז המחקר ומידע של הכנסת, 8 במרס 2016.

⁵³ נועה היימן, רכזת חינוך, אגף תקציבים במשרד האוצר, 10 בינואר 2016, בתוך: ענת ירון, [הצעת חוק זכאות לאבחון לקויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת – אומדן עלות](#), מרכז המחקר ומידע של הכנסת, 8 במרס 2016.

3. התאמות בדרכי היבחנות לנבחנים עם לקויות למידה⁵⁴

כאמור, לפי חוזר המנכ"ל, בסיום האבחון על המאבחן לסכם את חוות דעתו על לקויות הלמידה של התלמיד ולהמליץ על מענים טיפוליים וחינוכיים שיכולים לסייע לתלמיד להתמודד על לקויות אלו, ובכלל זה המלצות על התאמות בדרכי היבחנות במידת הצורך.⁵⁵

התאמות בדרכי היבחנות מאפשרות לתלמידים עם לקויות למידה לעקוף את תחומי הקושי, על ידי הסרת מאפיינים שאינם רלוונטיים להערכת הידע של התלמידים, אך הם מכשול בביטוי הידע כתוצאה מלקות הלמידה. כך מתאפשר לתלמיד עם לקויות למידה לתת ביטוי הולם לידע שרכש, בצורה שוויונית. ההתאמות אינן מיועדות להעניק יתרון לתלמיד עם לקויות למידה על פני תלמיד שאינו מקבל התאמות.

ההתאמות בתנאי ההיבחנות באות לידי ביטוי בכמה אופנים: **שינויים באופן הצגת הבחינה לתלמיד** – כגון הקראת שאלות, ומתן שאלון בחינה עם דפוס מוגדל – אשר מאפשרים לתלמיד להבין את מטלות הבחינה על אף מגבלות הלקות; **שינויים באופן מתן התשובות על ידי התלמיד** – כגון התעלמות משגיאות כתיב, ושכתוב כתב ידו של התלמיד – אשר מאפשרים לתלמיד לענות על הבחינה בדרך שלקות הלמידה לא תפגע בהערכת ידיעותיו; **שינויים במשך הבחינה** – מתן תוספת זמן לתלמיד שקצב הביצוע שלו איטי; **שינויים במהות הבחינה** כגון בחינה בעל-פה וצמצום חומר הבחינה. אופי ההתאמה נקבע על פי הקשיים הספציפיים שאובחנו אצל התלמיד.

ההתאמות מחולקות לשלוש רמות, על פי היקף השינויים החלים במתכונת הבחינה ומהותם:

רמה 1 – התאמות שלא פוגעות במהות הנמדדת על ידי הבחינה. להתאמות מסוג זה אין השפעה על נבחנים שאין להם לקויות למידה (מתן ההתאמה לא יביא לשיפור הישגיו של מי שאין לו לקות למידה). התאמות אלו כוללות שעותק תשובות התלמיד, הקלדת התשובות על גבי מחשב, הארכת זמן, הגדלת שאלון, שימוש בדף נוסחות מורחב.

רמה 2 – התאמות הכוללות בעיקר שינויים בתנאי הבחינה אך לא בתוכנה, ועלולות לפגוע באופן חלקי במהות הנמדדת על ידי הבחינה. התאמות אלו כוללות הקראה של שאלון הבחינה והכתבת התשובות לבוחן ניטרלי. יצוין, כי החל משנת הלימודים תשע"ט התאמות אלו יתבצעו רק באמצעות מחשב – הקראה באמצעות מחשב והקלדת תשובות על גבי מחשב.

רמה 3 – התאמות הכוללות שינויים בתנאי הבחינה ובתוכנה, ומשנות את המהות הנמדדת על ידי הבחינה. התאמות אלו כוללות בחינה בעל פה במקצועות רבי מלל או באנגלית; מבחן מותאם;⁵⁶ הקראה או הכתבה במקצועות: ערבית/עברית, הבנה, הבעה ולשון; המרת המבחן במתמטיקה למבחן במקצוע מדעי אחר.

⁵⁴ מקור המידע אלא מצוין אחרת: משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשס"ד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי היבחנות לנבחנים בעלי לקויות למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003, סעיפים 3.1-3.4; התאמות בדרכי היבחנות לתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב הנבחנים בשנת הלימודים תשע"ט (מעקב והגשת תיקים לוועדה בתשע"ח), 18 באוקטובר 2017.

יצוין כי לאחרונה נערכה ביוזמת משרד החינוך סקירה משווה בנושא מדיניות ההתאמות בדרכי היבחנות במדינות שונות. ראו: מלכה מרגלית, **מדיניות ההתאמות בהיבחנות לילדים ולצעירים עם לקויות למידה**: ארה"ב: ניו יורק וקליפורניה, אוסטרליה, ניו זילנד, אנגליה, סקוטלנד ואונטריו-קנדה, סקירה בהזמנת לשכת המדען הראשי והאגף ללקויות למידה והפרעת קשב במשרד החינוך, 7 במאי 2018.

⁵⁵ משרד החינוך, חוזר מנכ"ל תשס"ד/4(ב): 4.3-25 התאמות בדרכי היבחנות לנבחנים בעלי לקויות למידה אינטרניים ואקסטרניים, 1 בדצמבר 2003, סעיף 2.2.3.

⁵⁶ מבחן מותאם מאפשר בחירה רבה יותר בין שאלות הבחינה או מענה על פחות שאלות, תוך הקפדה שהתלמיד יבחן על כל נושאי הבחינה עליהם נבחנים כלל התלמידים. משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, אגף לקויות למידה והפרעות קשב, **המבחנים המותאמים לתלמידים עם לקויות למידה**, 8 באוגוסט 2017.

היות שהתאמות ברמה זו משנות את המהות הנמדדת על ידי הבחינה הן אמורות להינתן במקרים מיוחדים בלבד, שבהם התאמות ברמה 1 ו-2 אינן יעילות דיין.

ההחלטה על התאמות ברמה 1 ניתנת לרוב על ידי ועדה בית ספרית⁵⁷ (מלבד החלטה על שעתוק או הכתבה הניתנת על ידי ועדה מחוזית), וחלקן (שעתוק, הארכת זמן, הגדלת שאלון) אינן דורשות אבחון דידיקטי או פסיכו-דידיקטי. מתן התאמות ברמה 2 ו-3 מחייבת החלטה של ועדת ההתאמות המחוזית.⁵⁸ לשם קבלת התאמות ברמה 2 נדרש התלמיד לעבור אבחון דידיקטי ואילו התאמות ברמה 3 מחייבות אבחון פסיכו-דידיקטי. את הבקשות למתן התאמות על בתי הספר להגיש לוועדת ההתאמות המחוזית בסיום שנת הלימודים הקודמת לשנה בה יתקיימו הבחינות.⁵⁹

3.1 נתוני התאמות לקראת בחינות הבגרות

על פי משרד החינוך, הספרות המקצועית והמחקרית מצביעה על כך ש-3%–15% מאוכלוסיית התלמידים אמורה להזדקק להתאמות כלשהן בדרכי היבחנות, בכדי להתגבר על לקויות הלמידה שלהם.⁶⁰ בשנת 2016, כ-44,000 תלמידים שנבחנו בבחינת הבגרות, המהווים 45% מכלל הנבחנים, היו זכאים להתאמות בדרכי היבחנות בגין לקויות למידה (יוזכר, כי חלק מההתאמות, ובראשן מתן תוספת זמן, ניתנות כיום ללא צורך באבחון לאיתור לקויות למידה⁶¹). להלן יוצגו נתוני הנבחנים ומקבלי ההתאמות בחלוקה לפי מגזר

⁵⁷ על הוועדה לכלול את מנהל בית הספר או נציגו – יו"ר הוועדה, מחנך הכיתה, יועצת השכבה, רכז השכבה, מורים מקצועיים, פסיכולוג בית הספר (על פי האפשרויות הקיימות), מעריך תפקודי למידה – מת"ל (במידה שיש), רכז לקויות למידה או רכז התאמות, גורמים נוספים בהתאם לשיקול דעת בית הספר.

⁵⁸ על הוועדה לכלול את מנהל המחוז או נציגו – יו"ר הוועדה, פסיכולוג מחוזי או נציגו, מפקח על הייעוץ או נציגו, מאבחן דידיקטי שמונה על ידי מנהל המחוז.

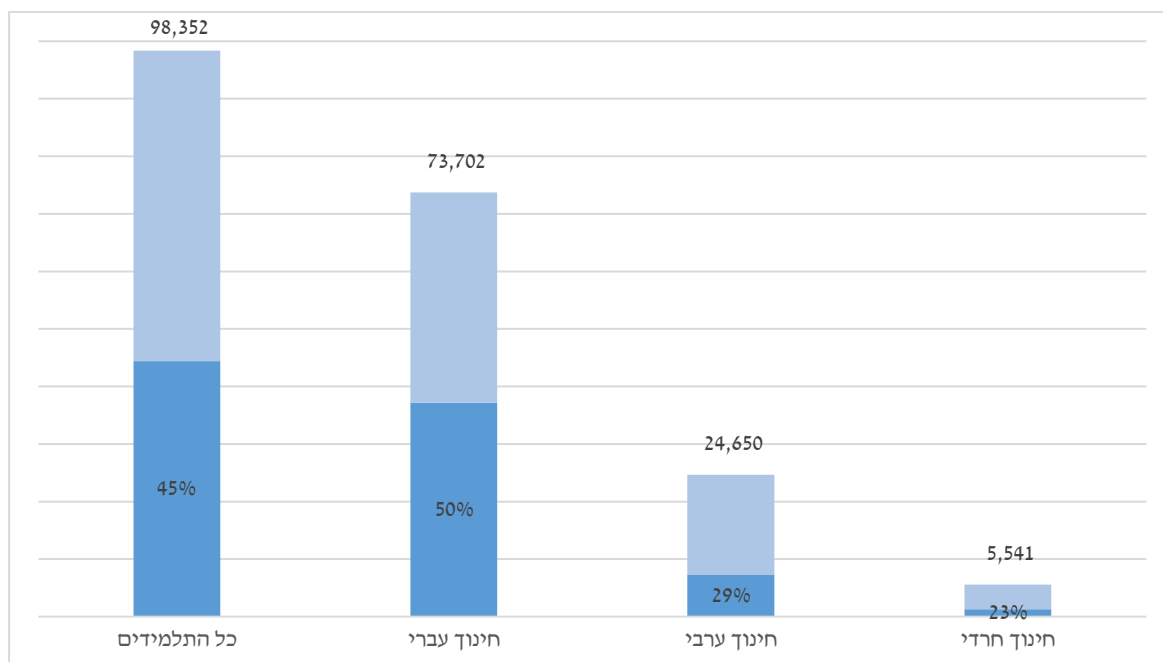
⁵⁹ בקשות להתאמות בבחינות שיתקיימו בשנת הלימודים תשע"ט היה על בתי הספר להגיש עד ה-3 ביוני 2018.

⁶⁰ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך, עמ' 7.

⁶¹ משרד החינוך נמסר בהקשר זה כי לפני שלוש שנים הוחלט במשרד שלא להתנות את אישור ההתאמה מסוג הארכת זמן באבחון. זאת לאור ריבוי המקרים בהם תלמידים פנו לאבחון רק לצורך קבלת המלצה למתן תוספת זמן מחד גיסא, ומאידך גיסא, ההבנה כי תלמיד המגלה יכולת וידע לצד איטיות בעבודתו ביום בכתה, ניתן לאיתור על ידי צוות המורים. לטענת המשרד, כתוצאה משינוי זה חלה בשנים האחרונות עליה במספר מקבלי התאמה מסוג תוספת זמן (יצוין כי בנתוני הלמ"ס, אין עדיין עדות לגידול בשיעור מקבלי ההתאמות ברמה 1, הכוללת התאמה של תוספת זמן, אך נתונים אלו מעודכנים לשנת 2016, שנה אחת בלבד אחרי שינוי המדיניות המדובר). מהמשרד נמסר עוד כי בעקבות השינוי, אין אפשרות לדעת כיום איזה אחוז מכלל התלמידים אשר זכאים לתוספת זמן במבחנים אכן יש להם לקות למידה או הפרעת קשב הדורשת מתן תוספת זמן. דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 24 ביוני 2018.

תרשים 1: מספר הנבחרים ושיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחרים לפי מגזר, 2016⁶²

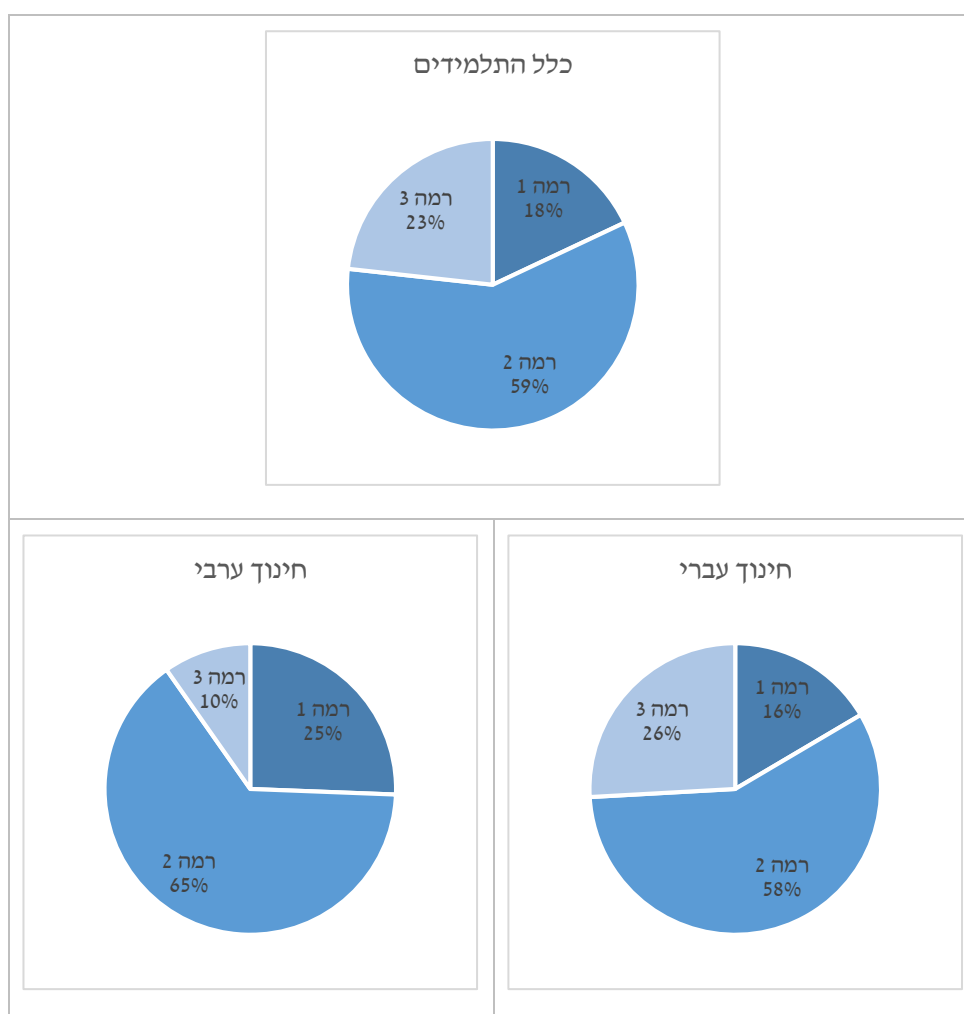
בחינוך העברי (כולל החינוך החרדי) שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחרים היה גבוה יותר משיעור מקבלי ההתאמות בקרב כלל התלמידים – 50%; בחינוך העברי הממלכתי שיעור זה היה גבוה במיוחד – 53%. לעומת זאת, בחינוך הערבי שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחרים היה נמוך משמעותית – 29%, ובחינוך החרדי שיעור מקבלי ההתאמות בבחינות הבגרות היה הנמוך ביותר – 23%.

התרשים הבא מציג את ההתפלגות של מקבלי ההתאמות בין רמות ההתאמה השונות, בכל מערכת החינוך, בחינוך העברי ובחינוך הערבי.

⁶² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל 2017, [לוח 8.18: נבחרים שקיבלו התאמות לקראת בחינות הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2016), 19 בספטמבר 2017.

תרשים 2: התפלגות מקבלי התאמות לפי רמת ההתאמה, 2016⁶³

מנתוני התרשים עולה כי כמעט רבע מכלל מקבלי ההתאמות בכלל מערכת החינוך (כלומר 10% מכלל הנבחנים) קיבלו התאמות ברמה 3, התאמות שכאמור משנות את המהות הנמדדת על ידי הבחינה ועל כן אמורות להינתן במקרים מיוחדים בלבד, שבהם התאמות ברמה 1 ו-2 אינן יעילות דיון.⁶⁴ בחינוך הערבי 10% מהתלמידים להם נקבעו התאמות, זכאים להתאמות ברמה הגבוהה ביותר – רמה 3. זאת לעומת 26% ממקבלי ההתאמות בחינוך העברי. יצוין, כי מאז שנת 2011 עלה שיעור מקבלי ההתאמות ברמה 3 מקרב כלל מקבלי ההתאמות בחינוך הערבי בחמש נקודות האחוז, בעוד ששיעור מקבלי ההתאמות ברמה 3 מקרב כלל מקבלי ההתאמות בחינוך העברי ירד בחמש נקודות האחוז.

הבדלים בשיעור מקבלי ההתאמות קיימים גם בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה, כפי שעולה מהנתונים המוצגים בתרשים הבא.

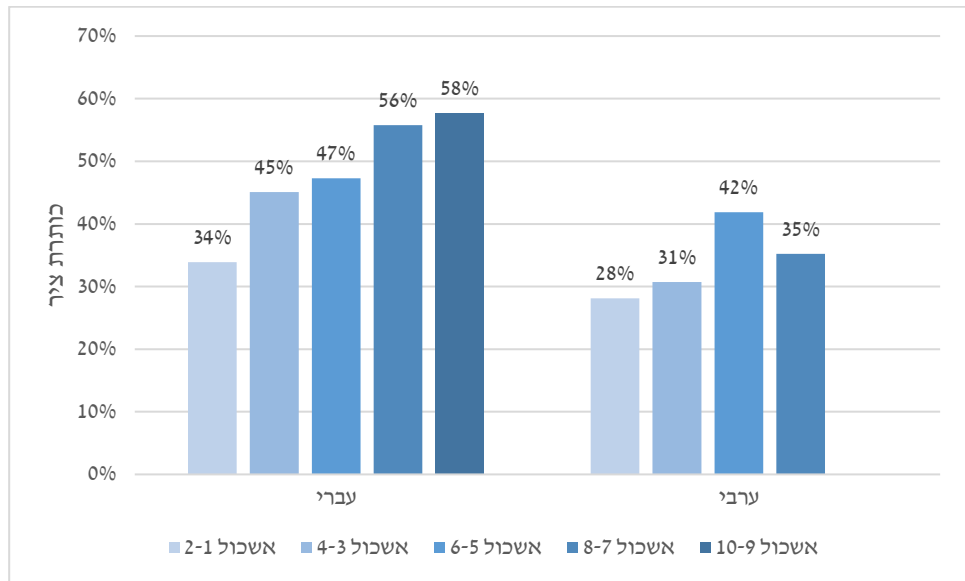
⁶³ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל 2017, [לוח 8.18: נבחנים שקיבלו התאמות לקראת בחינות הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2016), 19 בספטמבר 2017.

⁶⁴ משרד החינוך, [חוזר מנכ"ל תשס"ד/4\(ב\): 4.3-25 התאמות בדרכי ההיבחנות לנבחנים בעלי ליקויי למידה אינטרניים ואקסטרניים](#), 1 בדצמבר 2003, סעיף 3.3.2.

תרשים 3: שיעור מקבלי התאמות מקרב כלל הנבחנים בחלוקה לפי מגזר ואשכול חברתי-כלכלי של

יישוב המגורים, 2016⁶⁵

מהתרשים עולה כי ככל שהתלמידים הנבחנים בבחינת הבגרות מתגוררים בישוב המשויך לאשכול חברתי-כלכלי גבוה יותר כך גדול יותר שיעור התלמידים המקבלים התאמות. בקרב הנבחנים הערבים, יש אומנם ירידה בשיעור מקבלי ההתאמות באשכולות 7-8 אבל באשכולות אלו אין רשויות מקומיות ערביות, אלא רשויות מעורבות בלבד, ומצבן הכלכלי-חברתי של רשויות אלו אינו מעיד במישרין על מצבם החברתי-כלכלי של תושבי הרשות הערבים.

בחינת הנתונים לאורך זמן מעלה כי מספר מקבלי ההתאמות עלה בשנים 2011–2016 ב-46%, בעוד שמספר הנבחנים באותן שנים עלה רק ב-13%. כפועל יוצא, שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחנים בשנת 2016 (45%) גדול ביותר מעשר נקודות האחוז ביחס לשיעורם בשנת 2011. יצוין, כי מגמת העלייה במספר מקבלי ההתאמות ושיעורם אינה חדשה, והיא מתועדת לפחות מאז ראשית שנות ה-2000.⁶⁶

פילוח נתוני השנים האחרונות לפי מגזר מראה, כי הגידול במספר מקבלי ההתאמות ובשיעורם לא היה זהה בחינוך העברי ובחינוך הערבי, כפי שעולה מהנתונים המוצגים בתרשים הבא.

⁶⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל 2017, [לוח 8.18: נבחנים שקיבלו התאמות לקראת בחינת הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2016), 19 בספטמבר 2017.

⁶⁶ מחקר שנערך בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2010 העלה כי מספר מקבלי ההתאמות הוכפל בין שנת תש"ס (1999/2000) לשנת תשס"ז (2006/7). שיעור מקבלי ההתאמות מקרב כלל התלמידים בכיתות י"ב עלה מכ-11% לכ-20% באותן שנים (יש לשים לב כי נתון זה מתייחס לשיעור מקבלי ההתאמות מקרב כלל התלמידים ולא רק מקרב הנבחנים בבחינת הבגרות, ולכן לא ניתן להשוותו לנתון העדכני שהובא לעיל). גם הפער במקבלי ההתאמות בין יהודים וערבים אינו חדש – לפי המחקר, בשנת תשס"ז (2006/7) שיעור מקבלי ההתאמות במגזר הערבי (5.7% מתלמידי כיתות י"ב) היה נמוך במיוחד בהשוואה למגזר העברי (23.9%). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [נייר עבודה מס' 58: תלמידים המקבלים התאמות לצורך היבחנות בבחינות הבגרות- מאפיינים והישגים](#), דצמבר 2010, עמ' 13–15.

יצוין כי לפחות עד שנת 2015, דפוס הגידול באשכולות החברתיים-כלכליים השונים היה דומה אם כי מעט חד יותר באשכולות הגבוהים יותר: שיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחנים עלה בשנים 2011–2015 ב-9 נקודות האחוז באשכולות הנמוכים-בינוניים (1–2, 3–4) ב-10 נקודות האחוז באשכולות הבינוניים (5–6) וב-11 נקודות האחוז באשכולות הבינוניים-גבוהים (7–8, 9–10). נתוני 2016 חולקו לאשכולות לפי המדד החברתי-כלכלי 2013, בעוד שנתוני השנים הקודמות חולקו לאשכולות לפי המדד החברתי-כלכלי 2008 ולכן לא ניתן להשוותם.

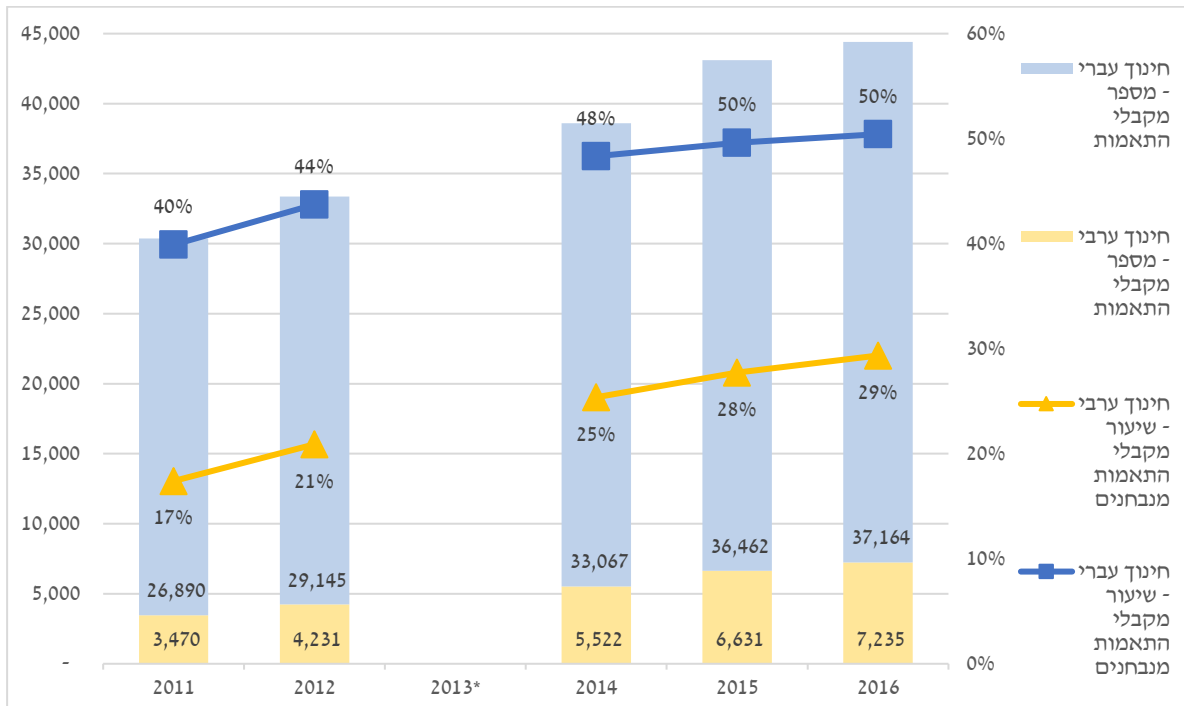

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

תרשים 4: מספר מקבלי ההתאמות ושיעור מקבלי ההתאמות מתוך כלל הנבחנים, לפי מגזר, 2011–

67 2016

* נתוני 2013 לא מורסמו ועל כן נוצר שבר בסדרה.

מספר מקבלי ההתאמות בחינוך הערבי יותר מהכפיל את עצמו (גידול של 109%) בשנים 2011–2016 (מספר הנבחנים בחינוך הערבי גדל באותן שנים בשיעור נמוך יותר – 38% (מספר הנבחנים גדל רק ב-9%). עקב מגמות שינוי אלו חלו שינויים גם בשיעור מקבלי ההתאמות מקרב הנבחנים בכל מגזר – בעוד שחלקם של מקבלי ההתאמות היהודים בקרב הנבחנים היהודים עלה בין השנים 2011 ו-2016 ב-10 נקודות האחוז – גידול דומה לגידול בכלל האוכלוסייה, חלקם של מקבלי ההתאמות הערבים בקרב הנבחנים הערבים עלה באותה תקופה במידה ניכרת יותר – 12 נקודות האחוז.

כפי שעולה מהנתונים שהוצגו לעיל, למרות הגידול המהיר בשיעור מקבלי ההתאמות במגזר הערבי, שהביא לצמצום בפערים בין שיעור מקבלי ההתאמות במגזרים השונים, הפערים עודם ניכרים, ומצטלבים עם הפערים שנמצאו על רקע חברתי-כלכלי. יחד עם זאת, **לאור שיעורם הגבוה של מקבלי ההתאמות בכל קבוצות האוכלוסייה, והפער בינו ובין שיעור התלמידים שהספרות המקצועית מצביעה על כך שיש להם צורך בהתאמות בשביל להתמודד על לקויות הלמידה שלהם (שיעור שעומד כאמור על 3%–15% מהתלמידים על פי משרד החינוך⁶⁸), לא נראה שניתן להצביע על בעיה של תת-אבחון בקרב קבוצות תלמידים מסוימות, לפחות על-פי נתוני המאקרו שבידינו. עם זאת, לאור העובדה שההתאמות בדרכי**

⁶⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל 2013, [לוח 8.25: נבחנים שקיבלו התאמות לקראת בחינות הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2011); השנתון הסטטיסטי לישראל 2014, [לוח 8.25: נבחנים שקיבלו התאמות לקראת בחינות הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2012); השנתון הסטטיסטי לישראל 2016, [לוח 8.25: נבחנים שקיבלו התאמות לקראת בחינות הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2014–2015), 27 בספטמבר 2016; השנתון הסטטיסטי לישראל 2017, [לוח 8.18: נבחנים שקיבלו התאמות לקראת בחינות הבגרות, לפי תכונות נבחרות](#) (נתוני 2016), 19 בספטמבר 2017.

⁶⁸ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך, עמ' 7.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

ההיבחות מעניקות, לפחות בחלקן, יתרון לאלו שמקבלים אותן על פני אלו שנבחנו באופן רגיל, הרי שמדובר בגורם שנותן העדפה לתלמידים מקבוצות אוכלוסייה מסוימות.

יחד עם זאת יצוין, כי בעבר דווח על מחסור במאבחים דוברי ערבית ובכלי איתור ומבחנים תקפים ומותאמים בשפה הערבית.⁶⁹ אין בידינו מידע על המצב העדכני; נתונים על שנת 2013 מלמדים על מחסור בפסיכולוגים ערבים – בשנת 2013 רק 3% ממוקבלי תואר שני בפסיכולוגיה, 5% מבעלי הרישיונות לעסוק בתחום, ושיעור דומה מהמועסקים בתחום, היו ערבים.⁷⁰

כאמור, מנהלת אגף לקוויות למידה והפרעות קשב במשרד החינוך ציינה בדיון בכנסת כי אין צורך ממשי בכל 2,000 מלגות האבחון שהוא מקצה בשנה.⁷¹ בהקשר זה ראוי לציין שוועדת מרגלית, שהוקמה בסוף 2013 במשרד החינוך לשם בדיקה של עקרונות מדיניות הטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה, ציינה שבעוד שהנתונים המתקבלים על מספר מקבלי ההתאמות בדרכי היבחנות והפיזור שלהם באוכלוסייה, מעידים על שונות בין התלמידים על רקע חברתי-כלכלי, מגזרי ותרבותי, את מירב השונות אפשר ליחס לנטייה לכלול תחת הכותרת "לקוויות למידה" קשיים תפקודיים של תלמידים שמקורם אינו בהכרח לקוויות למידה ואשר אינם מקבלים מענה הולם.⁷²

4. התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה והפרעת קשב – "מלקוויות ללמידה"

על פי משרד החינוך, הפער הניכר בין שיעור מקבלי ההתאמות (אשר בקבוצות אוכלוסייה מסוימות עומד כאמור על מחצית התלמידים ואף יותר) ובין שיעור התלמידים שלפי הספרות המקצועית והמחקרית אמורה להזדקק להתאמות (3%–15%), מעיד על שימוש יתר במתן התאמות בדרכי היבחנות. על רקע שימוש יתר זה ועל רקע העלייה המתמשכת במספר התלמידים להם מאושרות התאמות, הוחלט במשרד החינוך לערוך חשיבה מחודשת על תפקידה של מערכת החינוך בטיפול בתלמידים המתקשים, ובכלל זה בתלמידים עם לקוויות הלמידה והפרעות קשב.⁷³ בעקבות תהליך זה החל משרד החינוך בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18) ביישום הדרגתי של רפורמה מערכתית לאיתור וטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה והפרעות קשב. יישום הרפורמה החל כפילוט ב-76 חטיבות הביניים ב-15 רשויות מקומיות בשנת תשע"ח. בשנת תשע"ט צפוי היישום להתרחב ל-100 חטיבות נוספות ב-23 רשויות. על פי תכנון משרד החינוך, הרפורמה צפויה להיות מיושמת בכל חטיבות הביניים בארץ בתוך 5–6 שנים. בשלב הראשון התוכנית מיועדת ליישום בחטיבות הביניים בלבד, אך ממשרד החינוך נמסר כי מתקיימים דיונים על מנת

⁶⁹ הוועדה לבחינת מיצוי יכולתם של תלמידים עם ליקויי למידה (ועדת מרגלית הראשונה), [דוח הוועדה](#), יוני 1997, עמ' 7–8; משרד החינוך, הוועדה לבדיקת נושא לקוויות למידה במגזר דובר ערבית, מרס 2008, בתוך: יוסף ג'בארין ואימן אג'באריה, [חינוך בהמתנה: מדיניות הממשלה ויוזמות אזרחיות לקידום החינוך הערבי בישראל](#), דיראסאת, מרכז ערבי למשפט ומדיניות (ע"ר) והקליניקה לזכויות המיעוט הערבי-פלסטיני, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה, נובמבר 2010, עמ' 39.

⁷⁰ מתן שחק, נתונים על סטודנטים, מקבלי תארים, בעלי רישיונות ומועסקים בכמה ממקצועות הבריאות, בפילוח לפי קבוצות אוכלוסייה, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 ביולי 2015, עמ' 3.

⁷¹ הכנסת ה-20, הוועדה לזכויות הילד, פרוטוקול 200, [אבחון לקוויות למידה לילדים ממשפחות מעוטות יכולת](#), 6 בפברואר 2018, עמ' 16–17.

⁷² הוועדה לעיצוב עקרונות המדיניות לטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה (ועדת מרגלית השנייה), [דוח הוועדה](#), 1 באוגוסט 2014, עמ' 7.

⁷³ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקוויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקוויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך, עמ' 7.

לגבש תוכנית עבודה מותאמת ליישום בבתי הספר היסודיים.⁷⁴ **לפי תשובת משרד החינוך בכוונת המשרד להקצות ליישום התוכנית 75 מיליון ש"ח על פני 5–7 שנים.**⁷⁵

כאמור, במסגרת התוכנית לקות למידה מוגדרת (בהסתמך על ההגדרה במהדורה החמישית של מדריך האבחנות הפסיכיאטריות DSM 5- מ-2013) כהפרעה ולא כלקות, ומודגשת חובת ההתערבות הלימודית כתנאי להגדרת ההפרעה בלמידה. בעקבות הגדרה זו, **התוכנית מבקשת להעביר את הדגש בטיפול בתלמידים עם לקויות למידה מהתאמות בדרכי היבחנות להתאמות בדרכי הוראה ולמידה. לשם כך, על בית הספר לקדם עבודה רציפה, תהליכית ומתועדת עם תלמידים מתקשים, שיאותרו במבדקים שיערכו בתחילת כיתה ז'.** לאחר תהליכי האיתור ובדיקת צורכי התלמידים, על בית הספר לבנות תכניות התערבות לקידום כלל התלמידים המתקשים ולעקוב באופן רציף אחר התקדמותם תוך בחינת יעילות ההתערבות. לשם כך:⁷⁶

- לכל תלמיד יותאמו תוכניות התערבות, שיעסקו בנושאים כגון שטף קריאה, הבנת הנקרא, אוצר מילים, הבעה בכתב ואסטרטגיות למידה. התוכניות ייבנו ויופעלו על ידי מורה המתמחה בהערכת תפקודי למידה (מת"ל), לו תוקצה לשם כך תוספת של שלוש שעות עבודה שבועיות. כמו כן, המת"ל ינחה וידריך מורים בעבודתם עם התלמידים המתקשים.
 - תיעוד התקדמות התלמידים המתקשים יתבצע בתיק אישי (תיק סמ"ל – סיכום, מעקב, למידה), שיילווה אותם מרגע איתורם ועד סיום לימודיהם בחטיבת הביניים. המעקב אחר ההתערבות יסייע לצוותי החינוך לתת מענה מדויק יותר לתלמידים בהתאם לפרופיל שיסתמן. בסיום לימודיהם בחטיבת הביניים התיק יועבר לתיכון להמשך למידת צורכיהם והתערבות, בכפוף לאישור הורים.
 - בית הספר יפעיל, על סמך מיפוי צרכים שיערך, **תכניות התערבות תוספתיות בתחום הלימודי החברתי-ההתנהגותי או הרגשי.** התוכניות ייבחרו מתוך מאגר תוכניות מאושר, אשר חלקן פותחו על ידי שפ"י ונמצאות באתר שלו,⁷⁷ וחלקן, שמופיעות **במאגר התוכניות החינוכיות החיצוניות של משרד החינוך**, פותחו על ידי גורמים חיצוניים ומיושמות ללא ליווי של נציג ממטה משרד החינוך. חלק מהתוכניות מיועדות לפיתוח כוחות ההוראה בבית הספר וחלק פועלות ישירות מול התלמידים. חלק מהתוכניות מיועדות לכלל המוסד החינוכי או תלמידי השכבה וחלק ממוקדות בתלמידים עם לקויות למידה. **בשנת תשע"ט תקרת התקצוב השנתי להפעלת עד שתי תוכניות תוספתיות בכל בית ספר היא 30,000 ש"ח.**⁷⁸
- יצוין כי כבר כיום, לצד העבודה החינוכית השוטפת של הצוות החינוכי בבית הספר הכוללת גם התערבויות ממוקדות המיועדות לקדם תלמידים עם לקויות למידה,⁷⁹ בתי ספר יכולים לבחור

⁷⁴ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018.

⁷⁵ שם.

⁷⁶ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, **מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב**, ללא תאריך, עמ' 9–10.

⁷⁷ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, **תכניות התערבות המיועדות לטיפול באוכלוסיית התלמידים עם לקויות למידה /או הפרעת קשב במערכת הבית ספרית ובקהילה**, ללא תאריך.

⁷⁸ משרד החינוך, **הקריטריונים לבחירת תוכניות התערבות במסגרת הפיילוט של רפורמת מ"לקויות ללמידה" – תשע"ט ואילך**, מאי 2018.

⁷⁹ כך למשל, תכנית אל"ה (איתור, אבחון, למידה והערכה), המיושמת בחטיבות הביניים בחובלת מורה המתמחה בהערכת תפקודי למידה (מת"ל), מיועדת לפתח תרבות בית-ספרית פסיכו-פדגוגית ולקדמה לטובת כלל הלומדים, תוך התייחסות אישית ומותאמת בקרב הצוות החינוכי לכישורי הלמידה של התלמידים המתקשים בחטיבת ביניים ובחטיבה עליונה, ובתוכם תלמידים עם לקויות למידה, באמצעות הבניית תהליכי הוראה המותאמים לצרכי הלומדים. משרד החינוך, אגף א'

להפעיל תוכניות תוספתיות המוצעות באתר שפ"י או במאגר התוכניות החיצוניות, אך ממשרד החינוך נמסר כי אין בידם נתונים על היקף היישום של תוכניות ההתערבות במוסדות החינוך.⁸⁰

מלבד ההתערבויות הישירות מול התלמידים המתקשים, בבתי הספר המשתתפים בתוכניות יבוצע תהליכי פיתוח מקצועי של צוותי החינוך והצוותים הרב מקצועיים. לשם כך מוקצות לצוות המורים בכל בית ספר 10 שעות פיתוח מקצועי מדי שנה, במשך שלוש שנים. זאת, לצד ליווי פדגוגי בסיוע הדרכה רציפה של הצוות החינוכי בבית הספר על ידי מדריכים מומחים, ופיתוח מקצועי לאנשי מקצוע נוספים העובדים במערכת: פסיכולוגים, יועצים, מת"לים, מורי שילוב ומאבחי לקויות למידה.⁸¹

לצד ביצוע ההתערבויות החינוכיות והערכת תרומתן, יערכו במהלך כיתה ח' לתלמידים הממשיכים להתקשות ואשר מוערך לגביהם שמקור הקושי הוא נוירולוגי, בדיקות לנחיצות התאמות בדרכי היבחנות באמצעות עריכת מבחנים משווים (מבחן רגיל ומבחן שהתקיים עם התאמות בדרכי הבחנות). מתוך הנחה שהתאמות ברמה 1 אמורות לתת מענה למרבית התלמידים עם לקויות למידה, בטרם בדיקת נחיצות התאמות בדרכי הבחנות ברמה גבוהה יותר נדרשת בדיקה של התאמות מרמה נמוכה יותר והוכחה של אי יעילותן.⁸²

רק בכיתה ט', לאחר ביצוע התערבויות ובדיקות נחיצות, והצלבת הנתונים שנאספו בתיק סמ"ל עם כלל המידע לגבי התלמיד ואינטגרציה ביניהם, ניתן להחליט על הפניית התלמיד לאבחון לקויות למידה, ובעקבותיו להחליט על זכאות להתאמות בדרכי היבחנות.⁸³ ממשרד החינוך נמסר, כי התוכנית מבוססת על ההנחה שעם איתור מוקדם בתחילת הלימודים בחטיבת הביניים והתערבות מתאימה במהלך שנות הלימודים, רוב התלמידים המתקשים ירכשו כלים ומיומנויות שיסייעו להם לעקוף את הקושי ללא צורך בהתאמות בדרכי היבחנות, אך כיום מוקדם להעריך כמה תלמידים יזדקקו להתאמות למרות ההתערבות המוקדמת.⁸⁴

אבחון לקויות הלמידה במסגרת התוכנית יבוצע במרכזי "מלקויות ללמידה" שיקומו בשפ"חים ברשויות המשתתפות בתוכנית. במרכזים אלה יעבדו פסיכולוגים חינוכיים ומאבחנים דידיקטיים העומדים בדרישות המקצועיות שהוגדרו על ידי משרד החינוך. אלה יבצעו את האבחונים לתלמידים שיופנו על ידי מערכת החינוך בלבד, לאחר ביצוע תהליכי התערבות ותייעודם בתיק סמ"ל לאורך תהליך תלת שנתי. בסיום התהליך, במידת הצורך, יוחלט על מתן זכאות להתאמות בדרכי הבחנות, לאחר שנלקחו בחשבון כל ההיבטים התפקודיים במהלך לימודיו של התלמיד בחטיבת הביניים. ממשרד החינוך נמסר, כי במסגרת הרפורמה יוכרו לצורך אישור התאמות בדרכי היבחנות בבחינות הבגרות, המלצות מאבחונים שיבוצעו במרכזים שבפיקוח המשרד בלבד, אם כי המשרד ימשיך להכיר באבחונים פרטיים למטרות אחרות ובשכבות גיל אחרות. במסמך התוכנית מצוין, כי האבחונים יהיו במימון חלקי או מלא של משרד

חינוך על יסודי, [תכנית אל"ה \(איתור, איבחון, למידה והערכה\)](#), תאריך עדכון: 24 באוגוסט 2017, תאריך כניסה: 26 ביולי 2018.

⁸⁰ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 24 ביוני 2018.

⁸¹ משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך, עמ' 10.

⁸² שם, עמ' 35–36.

⁸³ שם, עמ' 37.

⁸⁴ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018.

החינוך. עוד נמסר ממשרד החינוך בהקשר זה, כי המשרד יממן את רוב עלות האבחון, וכי החלטה סופית בנדון תתקבל בחודשים הקרובים.⁸⁵

כאמור בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) אמורה התוכנית לפעול ב-176 חטיבות ביניים ב-38 רשויות מקומיות. בחירת הרשויות המשתתפות בפילוט התבצעה על סמך המלצת מנהלי מחוזות משרד החינוך ובהתאם לעמידה בקריטריונים שונים, ובהם קיומו של שפ"ח ברשות המשמש מוסד מוכר להתמחות בפסיכולוגיה חינוכית, ומתן שירות פסיכולוגי ברמה א' בחטיבות הביניים ברשות.⁸⁶

בפילוט הוכללו רשויות מקומיות המשתייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים 1-8, בהן 10 רשויות ערביות (מתוכן ארבע החלו ביישום התוכנית בתשע"ח) והשאר יהודיות. רשימת הרשויות המשתתפות בתוכנית מופיעה בנספח.

⁸⁵ דני ז'ורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; משרד החינוך, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, [מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב](#), ללא תאריך, עמ' 10.

⁸⁶ משרד החינוך, [הקריטריונים לבחירת תוכניות התערבות במסגרת הפילוט של רפורמת מ"לקויות ללמידה"](#) – תשע"ט ואילך, מאי 2018.

תחילת יישום	מחוז	רשות מקומית	מספר חטיבות ביניים	אשכול חברתי-כלכלי	
החלו יישום בשנת תשע"ח	דרום	אילת	4	6	
		רהט	7	1	
		שדרות	2	4	
	חיפה	אור עקיבא	3	5	
		כפר קרע	2	4	
		קריית ביאליק	2	7	
		קריית מוצקין	3	7	
	ירושלים	בית שמש	8	2	
		מודיעין-מכבים-רעות	11	8	
	מרכז	הוד השרון	3	8	
		רעננה	7	8	
	צפון	ירכא	2	3	
		מעלות-תרשיחא	4	5	
		נצרת	6	3	
	תל אביב	נתניה	12	6	
	החלו יישום בשנת תשע"ט	דרום	אשקלון	10	5
			באר שבע	13	5
			חורה	4	1
ירוחם			3	4	
נתיבות			4	3	
חיפה		אום אל-פחם	6	2	
		טירת כרמל	2	4	
		פרדס חנה-כרכור	4	7	
		קריית אתא	4	6	
ירושלים		קריית טבעון	1	8	
		אבו גוש	1	3	
		מבשרת ציון	1	8	
		מטה בנימין	6	4	
		מעלה אדומים	6	6	

⁸⁷ דני זורנו, מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב, השירות הפסיכולוגי-ייעוצי, משרד החינוך, מכתב, 13 ביוני 2018; משרד החינוך, אגף לקויות למידה והפרעת קשב, מלקויות ללמידה: התוכנית המערכתית לטיפול בתלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב, מצגת לדיון הוועדה המיוחדת לזכויות הילד, 6 בפברואר 2018.

נתוני שיוך יישובים לאשכולות חברתיים-כלכליים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אפיון יחידות גאוגרפיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה בשנת 2013, [לוח 1. רשויות מקומיות, לפי סדר אלף-ביתי: ערך מדד חברתי-כלכלי 2013, דירוג ואשכול, והמשתנים המשמשים לחישוב המדד](#), 30 בנובמבר 2017.

תחילת יישום	מחוז	רשות מקומית	מספר חטיבות ביניים	אשכול חברתי- כלכלי
החלו יישום בשנת תשע"ט	מרכז	אלקנה	2	7
		אריאל	1	6
		כפר סבא	10	8
		כפר קאסם	2	3
	צפון	בועינה-נוג'ידאת	2	2
		טמרה	4	2
		מגדל העמק	3	4
	תל אביב	אור יהודה	3	5
		הרצלייה	8	8

